
FLYING TEAM AGAINST VIOLENCE

**twee stappen
vooruit,
een terug**

Bestrijding van eengerelateerd geweld,
huwelijksdwang en achterlating

Politiek klimaat, beleid en aanpak in Nederland

Colofon

Auteurs: Hilde Bakker, Nonja Meintser en Petra Snelders (MOVISIE)
Eindredactie: Anke Wammes

Interviews: Annelies Janssen (St. Welsaen); Saniye Tezcan (St. Kezban),
Sascha van Eijndhoven (stagiaire MOVISIE) en Hilde Bakker (MOVISIE)

Omslag ontwerp: Ontwerpburo Suggestie & illusie
Lay-out: Christine Bennink

Adres: MOVISIE, Catharijnesingel 47, 3511 GC UTRECHT
www.movisie.nl

Disclaimer:

Deze publicatie is gemaakt met financiële steun van het Daphne III-programma van de Europese Commissie. De inhoud van deze publicatie zijn uitsluitend de verantwoordelijkheid van MOVISIE en kunnen op geen enkele wijze worden beschouwd als de standpunten van de Europese Commissie.

Inhoudsopgave

DEEL I. Immigratie, integratie en eengerelateerd geweld	4
1. Politiek-maatschappelijk klimaat rond migranten en immigratie.....	5
2. Het overheidsbeleid rond immigratie en integratie	7
3. Politiek maatschappelijke klimaat rond eengerelateerd geweld.....	10
4. Overheidsbeleid rond eengerelateerd geweld.....	14
5. Aanpak eengerelateerd geweld in de praktijk	17
6. Samenvatting.....	23
DEEL II Bevindingen van zelforganisaties en NGO's	24
7. Positieve en negatieve effecten overheidsbeleid.....	26
8. Goede praktijken.....	29
8.1 Als ik haar was	30
8.2 Bespreekbaar maken van huiselijk geweld in allochtone kring	32
8.3 Hand in hand tegen huwelijksdwang	34
8.4 Aan de goede kant van de eer.....	36
8.5 Changemakers Eengerelateerd Geweld.....	38
8.6 De Zwarte Tulp	40
8.7 Ken uw rechten!	42
8.8 Veilige Haven.....	44
8.9 Meldpunt Eengerelateerd Geweld Amsterdam	46
8.10 Van huis uit.....	48
8.11 Opvang EVA.....	50
9. Succesfactoren, wensen en aanbevelingen.....	52
10. Samenvatting.....	58
11. Conclusies	59
BIJLAGEN	61
1. Contactgegevens respondenten.....	61
2. Bronnenlijst.....	63
3. Contactgegevens Nederlandse en buitenlandse projectpartners.....	65

Inleiding

Dit rapport beschrijft in Deel I het Nederlandse overheidsbeleid in de aanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang over de afgelopen tien jaar. Dit beleid is afgezet tegen het heersende politieke klimaat en het overheidsbeleid rond immigratie en integratie. In de afgelopen periode kreeg het maatschappelijk debat hierover een negatieve teneur door de 'multiculturele samenleving' als 'mislukt' te bestempelen. Ook was er een sterke opkomst van populistische partijen met anti-immigratie standpunten. In dezelfde periode ontstond grote maatschappelijke en politieke aandacht voor eengerelateerd geweld en huwelijksdwang, die vooral – maar niet alleen - in traditionele, gesloten migrantengemeenschappen voorkomen.

De vraag bij het schrijven van dit rapport was: hoe heeft het overwegend anti-immigratie-klimaat de landelijke overheidsaanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang beïnvloed? En welke uitwerking had en heeft dit klimaat en beleid op zelforganisaties en de non-gouvernementele organisaties (NGO's)¹ bij hun werk om de 'schadelijke traditionele praktijken' te bestrijden? Door dit naast elkaar te leggen verwachten de auteurs inzicht te krijgen in de wisselwerking tussen politiek klimaat, beleid en uitvoering. Zij hopen met dit rapport de bewustwording hierover te vergroten, en lezers te informeren over de mogelijke risico's en de valkuilen.

In Deel II komt een aantal NGO's en zelforganisaties van migranten aan het woord die zich bezig houden met het bestrijden van eengerelateerd geweld, gedwongen huwelijken en/of achterlating. Medewerkers van dertien organisaties zijn gevraagd om te reflecteren op het gevoerde overheidsbeleid, de positieve en negatieve effecten daarvan op hun werk, op hun achterban en deelnemers. De wensen en behoeften van de organisaties met hun aanbevelingen richting de overheden komen eveneens aan bod. In Deel II zijn ook elf van hun 'goede praktijken', met hun succesfactoren, beschreven. In de bestrijding van 'schadelijke traditionele praktijken' is in de afgelopen tien jaar veel bereikt en de aanpak goed op de rails gezet. Het blijkt echter een kwestie van "Twee stappen vooruit, één terug".

Het Flying Team project

Dit rapport is gemaakt in het kader van het Europese samenwerkingsproject "Flying Team against Violence. Combating Honour Related Violence, Forced Marriage and Abandonment". MOVISIE initieerde samen met de stichting Welsaen en de Stichting Kezban dit project, dat startte in januari 2011. Zij werken samen met de volgende partners: ALMAeuropa (Zweden), Papatya (Duitsland), MIGS (Cyprus) en (tot 2012) Kalkinma Atoyasi (Development Workshop) uit Turkije. Met ingang van januari 2012, is Bağımsız Kadın Dernegi (Independent Women Association) de nieuwe Turkse partner. MOVISIE is projectleider. Het project wordt gefinancierd door het 'Daphne Fonds' van de Europese Commissie.

Met dit project willen de partners de waardering en de steun vergroten voor het werk van zelforganisaties en NGO's in de strijd tegen de zogenaamde "schadelijke traditionele praktijken". Het vele (vooral vrijwilligers-) werk van deze organisaties is van groot belang en wordt vaak onvoldoende gewaardeerd door beleidsmakers en stakeholders. Het projectteam heeft als tweede doel om betrokken zelforganisaties en NGO's te verenigen in een internationaal (digitaal) netwerk, om te leren van elkaar en om werkmethoden en strategieën te ontwikkelen om de positie van deze organisaties te verbeteren. Het Flying Team project omvat verschillende activiteiten en producten.

¹ Een **non-gouvernementele organisatie** is een organisatie die onafhankelijk is van de overheid en zich op een of andere manier richt op een verondersteld maatschappelijk belang.

Een van de activiteiten is het beschrijven van de ontwikkelingen in ieders eigen land en van goede praktijken van NGO's en zelforganisaties in het land. Dit rapport is de weerslag van de Nederlandse situatie. De uitkomsten hiervan zijn in een samenvattend Europees rapport vergeleken met de vier andere deelnemende landen. Elk landenrapport verschijnt zowel in de nationale taal als in het Engels. De rapporten zijn te downloaden op de websites van de projectpartners.

Van de in ieder deelnemend land beschreven 'good practices' selecteerde het projectteam uit elk land één praktijk om in een 'toolkit' op te nemen. In deze toolkit zijn ook de succesfactoren verzameld, en krijgen zelforganisaties en NGO's adviezen om het succes van hun projecten te vergroten. De toolkit wordt in ieder deelnemend land gepresenteerd door het speciaal samengestelde "Flying Team", wat bestaat uit een vertegenwoordiger van een zelforganisatie of NGO, één persoon uit elk deelnemend land.

Zij bezoeken in 2012 samen de landelijke bijeenkomsten die elke Europese projectpartner (met uitzondering van de Turkse) organiseert. Zij presenteren tijdens deze bijeenkomsten de toolkit en de good practice uit hun land.

Voor de landelijke bijeenkomst ontvangen vertegenwoordigers van zelforganisaties en NGO's, belanghebbenden, beleidsmakers en politici uit het land een uitnodiging. In Nederland vond deze bijeenkomst plaats op 4 oktober 2012 in Amsterdam, georganiseerd in samenwerking met het ministerie van Binnenlandse Zaken, Directie Integratie & Samenleving.

Definities

Hieronder de gebruikte definities van de beschreven problematiek en toelichtingen op de gebruikte termen.

Eergerelateerd geweld

Eergerelateerd geweld verwijst naar elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld in het kader van patriarchale familiestructuren/gemeenschappen/samenlevingen die voornamelijk maar niet uitsluitend gericht zijn tegen vrouwen en meisjes die gezien worden als de dragers van de familie-eer. Jongens en lesbiennes, homo-, biseksuelen en transgenders kunnen ook slachtoffer worden. Het geweld is geworteld in de patriarchale behoefte om de seksualiteit van vrouwen te controleren. Collectieve opvattingen en sociale druk spelen een belangrijke rol. Omdat vrouwen verantwoordelijk zijn voor het opvoeden van de kinderen zijn zij vaak de zondebok als er geruchten de ronde doen die de familie-eer bedreigen. Andere vrouwen in de familie zijn vaak medeverantwoordelijk voor de onderdrukking en zelfs het geweld. Eer vindt zijn oorsprong in conservatieve culturele opvattingen over gender, macht en seksualiteit. Er bestaan sterke ideeën over maagdelijkheid, kuisheid en de reputatie en goede naam van de familie in de gemeenschap is grotendeels afhankelijk van het gedrag of vermoedelijke gedrag van de meisjes en vrouwen. Discipline en toezicht variëren tussen beperkingen in het dagelijks leven, zoals kledingkeuze, sociale activiteiten en bewegingsvrijheid, tot het beïnvloeden van belangrijke levenskeuzes, zoals opleiding, werk, huwelijk of scheiding. In de meest extreme gevallen kan deze strenge controle uitmonden in bedreigingen en in geweld, ook moord. Genitale verminking en sommige gevallen van huwelijksdwang, achterlating en verstoting zijn een vorm van eergerelateerd geweld.

De officiële werkdefinitie in Nederland, geformuleerd in opdracht van de overheid, luidt: "Elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken (Ferwerda & Van Leiden, 2005).

Huwelijksdwang

Huwelijksdwang is in sommige gevallen een vorm van eergerelateerd geweld, als met het huwelijk een schending van de familie-eer kan worden voorkomen of hersteld. Motieven voor huwelijksdwang kunnen ook voortkomen uit economische motieven, om de familiebanden te versterken of vanuit traditionele gewoonten.

De omschrijving van huwelijksdwang: “Het dwingen van een meisje/vrouw of een jongen/man tot een huwelijk, door ouders, familie of gemeenschap. Het kernbegrip is ‘dwang’. Er is een glijdende schaal van ‘zachte dwang in de vorm van sociale en psychische druk’ tot ‘onder dreiging van fysiek en/of psychisch geweld dochter of zoon dwingen met een door de ouders of andere familieleden uitgezochte partner te trouwen’. Of om te trouwen voor een bepaalde leeftijd” (MOVISIE, 2009). De in 2011 opgerichte actiegroep “Femmes for Freedom”, pleit ervoor om een bredere definitie van huwelijksdwang te maken door ook ‘huwelijkse gevangenschap’ strafbaar te stellen. Het gaat dan om vrouwen die tegen hun wil gedwongen worden om getrouwd te blijven in een religieus huwelijk. Deze vrouwen zijn meestal wel gescheiden uit een burgerlijk huwelijk in het land van verblijf, maar kunnen niet scheiden uit het religieuze huwelijk of burgerlijk huwelijk naar het recht van het land van herkomst van een of beide partners, omdat hun echtgenoot hieraan niet meewerkt.

Achterlating

Er is geen algemeen bekende omschrijving van achterlating. De Stichting Kezban omschrijft achterlating in, en terugsturen naar het land van herkomst als volgt: “Mannen laten hun vrouw achter. Ouders laten hun kinderen achter. Soms worden vrouwen en kinderen vanuit Nederland teruggestuurd. De reden om vrouw of kinderen achter te laten of terug te sturen kunnen verschillend zijn. Soms wil een man van zijn vrouw af, en is het gemakkelijker voor hem om haar in het land van herkomst bij familie achter te laten dan in Nederland van haar te scheiden. Soms is er angst dat vrouw en/of kinderen teveel blootstaan aan Westerse invloeden, en is er angst dat de eer van de familie geschonden kan gaan worden. Als er in de ogen van de familie al een eerschending heeft plaatsgevonden kan achterlating ook een straf zijn, waarmee men de eer hoopt te herstellen. Meisjes en ongehuwde vrouwen worden meestal bij de eigen familie ondergebracht. Maar gedwongen achterlating wordt ook wel gecombineerd met een gedwongen huwelijk. Getrouwde vrouwen worden soms bij familie van de man ondergebracht, maar vaak ook naar hun eigen, oorspronkelijke familie terug gestuurd. In beide gevallen loopt de vrouw opnieuw de kans om slachtoffer te worden van eegerelateerd geweld. Omdat ze teruggestuurd is, heeft ze blijkbaar niet voldaan als echtgenote, en daarmee heeft ze de eer van de familie geschonden. Het geweld kan bestaan uit mishandeling, misbruik / uitbuiting, maar de familie kan ook besluiten de vrouw niet op te nemen, en haar weg te sturen naar de andere familie; of terug naar haar man. Ook jongens worden wel teruggestuurd of achtergelaten, bijvoorbeeld om te voorkomen dat ze 'het verkeerde pad opgaan' (in de criminaliteit belanden). En ook jongens worden uitgehuwelijkt”.

Schadelijke traditionele praktijken

‘Schadelijke traditionele praktijken’ is een internationaal begrip voor geweld, verminking en onderdrukking voortkomend uit oude tradities en opvattingen over seksualiteit en man-vrouwrollen. Hieronder valt onder meer eegerelateerd geweld, kindhuwelijken en huwelijksdwang, gedwongen achterlating, meisjesbesnijdenis en polygamie (Ageng’o, 2009)¹. Vooral meisjes en jonge vrouwen, maar ook jongens worden slachtoffer. De periode van de puberteit en adolescentie is risicovol voor geweld vanuit de tradities, omdat zich dan de seksualiteit ontwikkelt en relatievorming plaatsvindt.

DEEL I. Immigratie, integratie en eengerelateerd geweld

Inleiding en verantwoording

In dit deel leest u de uitkomsten van de deskresearch naar het politieke en maatschappelijke klimaat en het beleid rond immigratie en integratie. In dat licht wordt vervolgens besproken hoe in dezelfde periode het vóórkomen van eengerelateerd geweld aan de orde werd gesteld en welke maatregelen werden genomen om dit te bestrijden. Er is deskresearch gedaan naar bronnen in de literatuur, wetenschap, media, Tweede Kamer en overheidsstukken. Daarnaast is een aantal beleidsambtenaren geïnterviewd: twee ambtenaren in dienst van de rijksoverheid, een gemeenteambtenaar en een vertegenwoordiger van het Landelijk Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld (LEC EGG) van de politie.

De doelen van Deel I

1. Beschrijven van de landelijke aanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang in de context van het politieke klimaat en het overheidsbeleid rond immigratie en integratie.
2. Verkennen van de mogelijke invloed van het politieke (overwegend anti-immigratie) klimaat op de landelijke overheidsaanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang.
3. Verkennen van de uitwerking van het politieke klimaat en het overheidsbeleid op zelforganisaties en NGO's bij hun werk om deze schadelijke traditionele praktijken te bestrijden.
Bieden van input voor een vergelijking met de situatie in de vier partnerlanden Duitsland, Zweden, Cyprus en Turkije (beschreven in het Europese rapport 'Flying Team against Violence').

1. Politiek-maatschappelijk klimaat rond migranten en immigratie

Immigratie bestaat al zolang Nederland bestaat. Maar heel lang is het niet of nauwelijks onderwerp van publiek debat of politieke bemoeienis geweest. Pas met het ontstaan van een zich openlijk manifesterende, politiek geïnspireerde beweging van voornamelijk tweedegeneratie Molukkers, kwam er aandacht voor andere etnische gemeenschappen en culturen dan de autochtoon Nederlandse. En toen, eind jaren '70 - begin jaren '80, tot heel Nederland ging doordringen dat van de immigranten (mannen – Italianen, Spanjaarden, Grieken, Turken, Marokkanen) die vanaf de jaren '60 hierheen waren gekomen voor werk, velen niet teruggingen naar hun land van herkomst, maar in Nederland bleven, werd immigratie een politiek thema. Met name de niet-westerse gastarbeiders (Turken en Marokkanen voor het grootste deel) die hun vrouw lieten overkomen, of hier trouwden en een gezin stichtten, stelden de maatschappij en de politiek voor nieuwe vragen: Welke hulp hebben de 'nieuwe Nederlanders' nodig? Moeten we de vestiging hier van 'nieuwe groepen' als een goede ontwikkeling zien of niet? Moeten er voorwaarden gesteld worden aan immigratie, gezinshereniging en gezinsontwikkeling, of niet? Wat moeten en mogen we van hen eisen - assimilatie of integratie met behoud van eigen cultuur binnen Nederlandse kaders?

Een veranderend klimaat

Medio jaren '90 verschoof de publieke en politieke opinie ten aanzien van immigratie en integratie langzaam maar zeker verschuiven van 'neutraal met oog voor de voordelen en de problemen van immigratie voor migranten en Nederland naar 'negatief, met vooral oog voor de problemen'. Zaken als de relatief grote werkloosheid onder 1^e, 2^e en 3^e generaties mannelijke migranten, de relatief hoge schooluitval en criminaliteit onder 2^e en 3^e generaties mannelijke Marokkanen, de relatief hoge criminaliteit onder Turkse mannen, de conflicten tussen burens en wijkbewoners in de etnisch gemengde oude wijken, werden voortdurend onder de aandacht gebracht.

Positieve ontwikkelingen zoals het relatief hoge aantal goed functionerende Marokkaanse en Turkse meiden en vrouwen, kregen niet of nauwelijks aandacht. Ook onderzoeksgegevens over discriminatie en buitensluiting van niet-westerse migranten, taal- en cultuurverschillen die integratie moeilijk maken, kregen weinig aandacht of werden weggezet. Rond 2000 was het nauwelijks nog acceptabel om een genuanceerd beeld te hebben van immigratie en integratie. Men hoorde bij het ene of het andere kamp, bij de migrantenknuffelaars of de migrantenhaters. En het was 'bon ton' om tot het laatste kamp te behoren. Was het begin jaren '90 nog 'not done' om de multiculturele samenleving af te wijzen, in het begin van de 20e eeuw durfde geen enkele opinieleader en politieke partij multiculturalisatie van Nederland nog openlijk aan te bevelen.

“Het multiculturele drama”

Het publieke/politieke debat over migranten en immigratie polariseerde vanaf medio jaren '90 snel. Waarbij opvalt dat de geagendeerde problemen aanvankelijk helemaal niet in een maatschappelijke context gezet werden. Dat laatste ging pas eind 20^e eeuw gebeuren, met name rond en na verschijnen van de volgende publicaties *Het multiculturele drama* van Paul Scheffer, de evaluatie van het integratiebeleid door het Verwey-Jonker Instituut en het parlementaire onderzoek naar het Nederlandse integratiebeleid (Zie Bronnen). De hamvraag, zoals Paul Scheffer die na publicatie van zijn boek formuleerde in een artikel in het NRC-Handelsblad (29 januari 2000) werd toen: “Waarom denken we het ons te kunnen veroorloven generaties immigranten te zien mislukken en een verondersteld reservoir aan talent onbenut te laten? En waaraan ontlenen we het vertrouwen dat alles wel op zijn pootjes terecht zal komen? De maatschappelijke vrede wordt ernstig bedreigd”.

Niet iedereen echter aanvaardde de analyse en maatschappelijke context plaatsen van Scheffer. Een minstens zo populaire context droeg de politieke Partij voor de Vrijheid (PVV) aan.

Deze introduceerde de term 'politieke islam' als context om de problemen met integratie te verklaren, waarbij het begrip 'migrant' dus verengd werd tot 'moslim migrant'.

Het in een bredere context zetten van migratie/integratie heeft niet geleid tot minder polarisatie, wel tot een omvattender mening. Enerzijds zijn er vanaf dat moment maatschappelijke groeperingen en politieke partijen die meer het accent leggen op de (veronderstelde) waarde en noodzaak van immigratie voor Nederland. Anderzijds legden er maatschappelijke groeperingen en een politieke partij het accent op de (veronderstelde) onverenigbaarheid van de politieke islam en de joods-christelijke democratie.

Door de bankencrisis in 2009 en de daaropvolgende schuldencrisis in Nederland en de rest van Europa kwamen economische problemen (geld, werk, woningmarkt) bovenaan de agenda te staan. Maar in ieder geval is er reden de zwaarte van het migratievraagstuk wat te relativiseren. Het Sociaal en Cultureel Planbureau doet elk kwartaal onderzoek naar wat Nederlandse burgers de grootste problemen vinden. In de publicatie Burgerperspectieven 2011/4 staat een tabel waaruit men de ontwikkelingen vanaf 2008 kunnen worden afgeleid. Het grootste probleem in zowel 2008, 2009, 2010 en 2011 vinden de burgers 'Samenleven, normen en waarden'. 'Immigratie en integratie' staat op de zesde plaats (achter Samenleven, normen en waarden; Inkomen en economie; Politiek en bestuur; Gezondheidszorg en ouderenzorg; Criminaliteit en veiligheid). Hieruit mag afgeleid worden dat immigratie/integratie gemiddeld niet als een erg groot maatschappelijk probleem gezien wordt. Zij het dat 'samenleven, normen en waarden' wel een zekere overlap heeft met integratie(problemen). Interessant hierbij is het verschil tussen beeld en sociale wenselijkheid aan de ene kant en de praktijk aan de andere kant. Als burgers hierover schriftelijk bevroegd worden, antwoorden ze immigratie/integratie niet als een van de grootste maatschappelijk problemen te zien, terwijl in het publieke debat, en dan vooral in de media en de politiek, migranten en integratie voortdurend naar voren geschoven worden als een groot probleem voor de Nederlandse samenleving. Ook in de media en de (lokale) politiek zag men de laatste tijd een verschuiving richting economische vraagstukken. Bij de Tweede Kamerverkiezingen voor september 2012 heeft deze trend zich doorgezet.

2. Het overheidsbeleid rond immigratie en integratie

De ontwikkeling van het overheidsbeleid rond immigratie en integratie loopt ongeveer parallel met de ontwikkelingen en het debat in de samenleving, zij het met enige vertraging.

De eerste fase in de beleidsontwikkeling (grofweg tussen 1980 en 1995) kan gekenschetst worden als: ondersteuning bij integratie met behoud van eigen cultuur. De achterliggende gedachte was dat de eigen cultuur behouden moest worden zodat terugkeer naar het land van herkomst gemakkelijk zou zijn. 'Gastarbeiders' werden lang niet gezien als immigranten, maar als tijdelijk hier werkende 'gasten'. Pas toen overduidelijk werd dat de praktijk zich niet hield aan de Nederlandse papieren blauwdruk, veranderde het overheidsbeleid (WRR, 1997). Aanvankelijk werd het behoud van eigen cultuur nog wel gestimuleerd, maar niet meer om terugkeer te vergemakkelijken, maar om integratie in Nederland te faciliteren. Daarnaast werd ondersteuning geboden bij zaken als het krijgen van een woning, Nederlands leren, leren fietsen en zwemmen, bij het zich organiseren (migrantenzelforganisaties). 'Inpassing' in de Nederlandse samenleving was het devies, en (toen) nog niet: aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden.

De tweede fase in de beleidsontwikkeling (grofweg tussen 1995 en 2010, met 9/11² als sleutelmoment) kan gekenschetst worden als: strengere voorwaarden voor immigratie/gezinshereniging en politiek asiel, hardere eisen aan met name niet-westerse migranten. De doelstellingen van het vreemdelingenbeleid (beperking immigratie) overheersten steeds meer de doelstellingen van integratie- en emancipatiebeleid (integratie en participatie).

Bestrijding van immigratie

De derde fase van beleidsontwikkeling vanaf november 2010 toen een regering VVD-CDA aantrad, met gedoogpartner PVV, waarvoor de bestrijding van immigratie van niet-westerlingen en de bestrijding van de islam prioriteit nummer één werd, kan gekenschetst worden als:

- (Pogingen tot) vermindering van immigratie/gezinshereniging.
- Meer en hogere eisen aan immigranten en politiek vluchtelingen.
- Een beeldvorming waarin het begrip migrant steeds meer een synoniem wordt van moslim, en de enorme diversiteit binnen de migranten- en vluchtelingenpopulatie steeds minder gezien wordt.
- Polarisatie tussen WIJ (het 'verlichte' joods-christelijke Nederland) en ZIJ (de 'achterlijke' islamieten) en 'never the two will meet'.

En hoewel door de economische crisis vanaf 2009 het openbare debat vooral gaat over financieel-economische kwesties, wordt in relatieve stilte stevig doorgebouwd aan een steeds restrictiever en strenger immigratie- en vluchtelingenbeleid. Niet voor niets had het kabinet Rutte een aparte minister (Leers) van Asiel, Integratie en Immigratie ingesteld, in plaats van een staatssecretaris.

Wat betreft de verdere beleidsontwikkelingen, in 2011 verscheen de beleidsbrief van het kabinet over integratie, binding en burgerschap. De verantwoordelijke minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Donner, geeft hierin vorm aan de gewenste andere benadering van integratie ("Multiculturele samenleving heeft gefaald" en "Nederland teruggeven aan de Nederlanders") die het kabinet voorstaat.

In het integratiebeleid horen volgens het kabinet de Nederlandse samenleving en de waarden waarop deze berust centraal te staan. Juist migranten moeten de waarden van de Nederlandse samenleving onderschrijven en zich aan de rechtsregels houden.

² 9/11 (-2002): De aanval van de islamistische Al Qaida op het WTC en Pentagon in de VS.

Einde integratiebeleid

In de hiervoor genoemde beleidsbrief stelt minister Donner dat integratie niet de verantwoordelijkheid is van de overheid, maar van degenen die zich in Nederland vestigen. Er wordt geen integratiebeleid meer gevoerd gericht op specifieke groepen. Ook wordt normoverschrijdend en crimineel gedrag bestreden zonder dat afkomst daarbij een rol speelt. Donner gaat er daarbij vanuit dat via regulier beleid op het gebied van arbeidsmarkt, onderwijs en wonen elke burger in staat moet zijn om naar vermogen een zelfstandig bestaan op te bouwen. Zo wordt van mensen die hier naar toe komen, verwacht dat ze zelf de taal leren en kennis opdoen van de Nederlandse samenleving.

De volgende maatregelen werden genoemd:

- Een permanente verblijfsvergunning wordt alleen nog afgegeven na geslaagd te zijn voor het inburgeringsexamen. Reeds verstrekte verblijfsvergunningen worden ingetrokken als iemand niet binnen 3 jaar het examen met succes heeft afgerond. Een uitzondering kan gemaakt worden voor vluchtelingen en slachtoffers van huiselijk geweld.
- De verplichting voor organisaties om een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling te hebben, geldt ook voor 'cultureel bepaalde vormen van geweld' als eerdergerelateerd geweld.
- De Wet inburgering wordt gewijzigd en aangescherpt, evenals de Wet Inburgering Buitenland (hogere eisen - niveau A1 of 2, plus een toets 'geletterd en begrijpend lezen' en een toets 'kennis van de Nederlandse samenleving').
- Subsidies en maatregelen voor integratie van specifieke groepen worden beëindigd en een onderdeel gemaakt van het reguliere integratiebeleid.
- Na 2012 hebben gemeenten geen taak meer waar het gaat om inburgering.
- Er is een wetwijziging in de maak waarbij huwelijksdwang zwaarder bestraft wordt en sterker wordt ingezet op het voorkomen van huwelijksdwang.
- Er is een wet in de maak om het dragen van burka's (formeel: 'gelaatsbedekkende kleding') in de openbare ruimte te verbieden.
- Er komt een gezamenlijke agenda voor hedendaags burgerschap, die in samenwerking met gemeenten, maatschappelijke organisaties en burgers wordt opgesteld.

Het kabinet diende een wetsvoorstel in om de mogelijkheden te verruimen om vreemdelingen die een vergrijp plegen, uit te zetten. NGO's en experts wijzen er op dat het Nederlandse kabinet daarmee verder gaat in het opzoeken van de grenzen en zelfs het overtreden van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Het kabinet Rutte viel in het voorjaar van 2012. Sindsdien is een aantal van de hier genoemde wetsvoorstellen door het demissionaire kabinet ingetrokken (zoals het 'burkaverbod'). Sommige wetsvoorstellen zijn door de Tweede Kamer als 'controversieel'³ aangemerkt en kunnen worden aangehouden tot een volgend kabinet.

³ Wetsvoorstellen waarvan het in de rede ligt dat een nieuw kabinet er anders mee omgaat, worden in de regel controversieel verklaard.

Migrantenorganisaties en andere NGO's in het publieke/politieke debat

Zowel in het publieke als in het politieke debat spelen migranten (als opinie-leider, als expert, als politicus), migrantenorganisaties, vrouwen- en mensenrechten- NGO's een grote rol. Er wordt/is dus op alle wetsvoorstellen en andere maatregelen commentaar geleverd. Een groot dilemma voor NGO's is hoe men de problemen in migrantengezinnen onder de aandacht gebracht kunnen worden zonder dat migrantengezinnen daardoor het stigma krijgen een extreem problematische bevolkingsgroep te zijn. Neem huwelijksdwang/achterlating/eergerelateerd geweld. Er is een specifieke intensieve aanpak nodig om het probleem op te lossen, maar tegelijkertijd is er een risico van stigmatisering en over-problematisering.

Als we voor het gemak even de belangrijkste protest- en actiepunten van de verschillende NGO's onder elkaar zetten, krijgen we het volgende lijstje:

- De mensenrechten i.c. het Europese mensenrechtenverdrag hoort leidend te zijn voor het vreemdelingen/immigratie/integratiebeleid. De recente Nederlandse beleidsontwikkeling is echter gericht op het zoveel mogelijk buiten spel zetten van de mensenrechtenbenadering en het 'oprekken' van de grenzen van het verdrag. Nederland staat inmiddels bovenaan het lijstje van EU-landen als het gaat om het strengste vreemdelingenbeleid.
- Het integratie- en emancipatiebeleid ondergeschikt maken aan het (strengere) vreemdelingenbeleid tast vooral de mensenrechten en de ontwikkelmogelijkheden van vrouwen aan.
- Er worden hogere eisen gesteld aan huwelijkspartners uit niet-westerse landen dan aan andere huwelijkspartners.
- Het accent op repressieve maatregelen maakt dat er minder aandacht wordt besteed aan het voorkómen van problemen door informatie en voorlichting, scholing, ondersteuning, hulp et cetera.
- Er is onder de bevolking maar ook in sommige politieke partijen, de neiging om geweld achter de voordeur van migranten in omvang en ernst te overdrijven en dat van autochtone Nederlandse gezinnen te onderschatten.
- Er zijn nog veel hiaten te vullen waar het gaat om de positie en de rechten van migrantenvrouwen; onder andere zouden vrouwen in geval van huiselijk geweld automatisch een zelfstandige verblijfsvergunning moeten krijgen. Ook zou het niet mogelijk moeten zijn dat een man die zijn echtgenote 'kwijt wil' en wil achterlaten in het herkomstland, haar op eigen houtje uit kan schrijven uit het bevolkingsregister.
- De positie van slachtoffers van mensenhandel is nog steeds zwak; de zogenoemde B9-regeling⁴ geeft de slachtoffers te weinig bescherming en ondersteuning. Het accent in het mensenhandelbeleid komt steeds meer te liggen op vervolging van de daders.
- Het probleem van 'achterlating en verstoting' is hardnekkig. Het verschijnsel dat vrouwen en/of kinderen in het land van herkomst achtergelaten worden, is al tien jaar bekend maar wordt nog steeds niet effectief aangepakt.
- Waar het gaat om huwelijksdwang is er meer inzet op repressie, terwijl het probleem effectiever bestreden kan worden met informatie, voorlichting, mentaliteits- en gedragsverandering binnen eerculturen, emancipatie van jongeren, vroegsignalering van dreigende huwelijksdwang et cetera.

⁴ Met de term 'B9 regeling' wordt geduid op Hoofdstuk B9 uit de Vreemdelingencirculaire. In dit hoofdstuk wordt die procedure beschreven die is bedoeld voor slachtoffers en getuige-aangevers van mensenhandel. Het doel ervan is slachtoffers van mensenhandel in staat te stellen aangifte te doen en de dreiging met onmiddellijke uitzetting weg te nemen (uit: www.b9-regeling.info).

3. Politiek maatschappelijke klimaat rond eengerelateerd geweld

Vanaf het midden van de jaren '90 besteden hulpverleners, welzijnswerkers, onderzoekers en ambtenaren aandacht aan problemen achter de voordeur bij migrantengezinnen – opvoedingsproblemen, psychische problemen van ouders en/of kinderen, sociaaleconomische problemen, geweldsproblemen. Op zich juist en ingegeven door bezorgdheid, maar er werd veel gedacht en gepraat ver en nauwelijks mét migranten.

Overigens werden huiselijk en seksueel geweld natuurlijk niet pas 'ontdekt' tegen 2000. De (witte en zwarte) vrouwenbeweging van de jaren '80 en '90 had de thema's seksueel en huiselijk geweld al wel aangekaart, zonder onderscheid te maken tussen oorspronkelijk Nederlandse en nieuwe Nederlandse gezinnen. Maar pas vanaf het verschijnen van de nota 'Privé geweld – publieke zaak' van het ministerie van Justitie, in 2002, werd geweld achter de voordeur ook een politiek thema en onderwerp van overheidsbeleid.

Het Nederlandse publiek werd in 1999 voor het eerst via de media geconfronteerd met 'eengerelateerd geweld' ('eerwraak') door een schietpartij op een school in Veghel, waar een Turks-Nederlandse jongen de vriend van zijn zus neerschoot en verwondde. Ook de moord op Kezban Vural door haar ex-echtgenoot op klaarlichte dag op straat schudde mensen wakker.

Nu kwam de hele migrantengemeenschap onder vuur te liggen vanwege hun culturele en religieuze opvattingen, en het gebruik van geweld tegen hun vrouwen en dochters.

Daarna is er veel gebeurd. Het IOT (Inspraak Orgaan Turken) en het NCB (Nederlands Centrum Buitenlanders) organiseerden, mede op verzoek van de minister van Integratie Van Boxtel, een aantal bijeenkomsten om dit geweld aan de orde te stellen binnen de Turkse gemeenschap. Een aantal vrouwen richtte de Stichting Kezban op om de problematiek van huiselijk geweld in allochtone kring ter discussie te stellen.

Agendering eengerelateerd geweld

De problematiek van eengerelateerd geweld kwam in 2003/2004 goed op de politieke agenda nadat een aantal nieuwe eermoorden in Nederland veel media aandacht kreeg, en tegelijkertijd een aantal organisaties het maatschappelijk debat over eerwraak zocht. Dit waren onder andere de school van een van de slachtoffers, het ROC van Twente, en TransAct, het landelijke expertisecentrum huiselijk en seksueel geweld¹. Parlementsleden stelden daarna Kamervragen aan de minister van Justitie. Men wilde weten wat er concreet aan de hand was in de betreffende culturele gemeenschappen, en hoe de regering verantwoordelijkheid nam dat dergelijk geweld te voorkomen, de slachtoffers goed op te vangen en de daders te vervolgen.

Dit gebeurde in dezelfde periode waarin de 'multiculturele samenleving' als mislukt werd beschouwd (zie 1.2.). De agendasetters van het probleem 'eerwraak' waren beducht voor media en politici die de neiging hadden om de eermoorden af te doen als 'middeleeuwse praktijken' en niet thuishoorden in de Nederlandse samenleving en cultuur. Met de daar gemakkelijk aan verbonden conclusie dat deze mensen 'dus' niet in Nederland thuishoorden. Het gevaar dat veel migranten zich in de hoek gedrukt voelden vanwege de associatie met eerwraak, gemarginaliseerd te worden als 'ouderwets' en met 'barbaarse' gebruiken was duidelijk aanwezig. Het vergde balanceerkunst en diplomatie van de organisaties die eergeweld wilden agenderen als een serieus aan te pakken probleem in de Nederlandse samenleving, zonder daarmee alle migranten te willen stigmatiseren. Zo probeerde het VVD-Tweede Kamerlid Ayaan Hirsi Ali (van Somalische afkomst) een link te leggen tussen de Islam en eengerelateerd geweld. Dit werd door veel moslims als een directe aanval opgevat, waardoor zij geneigd waren hun gelederen te sluiten.

Tegelijkertijd gaf deze uitspraak aanleiding om in de eigen kring over het eerderrelateerd geweld te praten. Er waren veel mensen die Hirsi Ali tegenspraken – ook niet-moslims -, zij beschouwden eerderrelateerd geweld meer als een cultureel dan als een religieus fenomeen.

Druk vanuit de Tweede Kamer

In de Tweede Kamer namen in 2003 – 2005, naast Ayaan Hirsi Ali, vooral PvdA-leden Nebahat Albayrak en Khadija Arib, en Mirjam Sterk van het CDA, het initiatief om de overheid te dwingen om eerwraak hoog op de agenda te zetten en tot het nemen van maatregelen om dit geweld te bestrijden. Mede onder druk van de Tweede Kamer maakte in 2004 Rita Verdonk, Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie (V&I) - onderdeel van het ministerie van Justitie - zich hard voor de aanpak van eerwraak. Zij stond bekend als iemand van de 'harde aanpak' tegen ongewenste en criminele 'vreemdelingen'. Migranten en vluchtelingen die misbruik maken van voorzieningen, wetten overtreden of criminele praktijken hebben, dus ook plegers van eerwraak, wilde zij het liefst direct het land uitzetten.

Het gesprek tussen de vrouwengroepen en de minister van V&I leidde, via Tweede Kamervragen, in 2005 tot de opzet van een groot interdepartementaal Programma Eerderrelateerd Geweld (zie 5.1.).

Rol van de politiek en de media

De Universiteit van Toronto onderzocht de rol en invloed van de media en de politieke debatten bij de aanpak van eerderrelateerd geweld in een aantal West-Europese landen, waar onder Nederland, en Canada (Korteweg en Yurdakul). Zij concluderen in Nederland de stigmatisering van migranten goed heeft omzeild en verklaren dat als volgt: "Ten eerste benaderden politieke actoren het probleem grotendeels door het als een vorm van huiselijk geweld te benoemen, een probleem dat zich uitstrekt over de hele samenleving. Ten tweede, door de actieve deelname van de migrantenorganisaties positioneerden hun voortrekkers zich als probleem oplosers. Dit doorbrak het stereotype beeld dat eerwraak en eerderrelateerd geweld als de onvermijdelijke uitkomst vormen van allochtone culturele praktijken. Tot slot, de debatten over eerwraak en eerderrelateerd geweld vonden plaats nadat beperkingen op immigratie al waren ingevoerd in de wetgeving, zoals het verhogen van de leeftijd van het huwelijksmigranten tot 21 jaar als ze afkomstig zijn uit landen als Turkije of Marokko, en die nieuwe immigranten verplicht tot een taalexamen voordat ze een visum wordt verleend. Deze maatregelen waren wet geworden op het moment van beleidsontwikkeling met betrekking tot eerwraak en eerderrelateerd geweld".

De meeste media lijken over het algemeen hun verantwoordelijkheid goed te hebben opgepakt door een zorgvuldig beeld te geven van de incidenten. Tegelijk verdient dit beeld nuancering. Migranten worden in de media voornamelijk op een stereotype manier in beeld gebracht, vooral als er problemen zijn. Over het algemeen beschouwen de media eerderrelateerd geweld als uitvloeisel van de man-vrouwverhouding binnen de migrantengemeenschappen. Dit ontardt vaak in stereotype beelden van de onderdrukte, (moslim)migrantenvrouw en de dominante (moslim)migrantenman. Deze sekseongelijkheid zou de oorzaak zijn van het niet willen integreren van migranten in de Westerse samenleving. Alsof alle migranten hier hetzelfde over denken en alsof seksegelijkheid een Westerse uitvinding is.

In de politiek probeerden sommigen gebruik te maken van het probleem van eerderrelateerd geweld, door te wijzen op de slechte positie van migrantenvrouwen binnen hun gemeenschappen, wat assimilatie in de Nederlandse samenleving zou belemmeren.

Korteweg en Yurdakul beschrijven dat het in 2005 gestarte Programmabureau Eergerelateerd Geweld de problematiek steeds als een Nederlands probleem heeft opgevat, waar Nederlandse burgers bij betrokken zijn en ook Nederlandse oplossingen voor gevonden dienden te worden. Het Bureau wilde voorkomen dat andere opvattingen over migranten en de daarmee gepaard gaande beperkingen aan immigratie een vehikel vond in de problematiek van eergerelateerd geweld. Toch geldt als argument voor het verscherpte immigratiebeleid vaak wel de 'bescherming van vrouwen en meisjes'.

Opvattingen van migranten(organisaties)

Korteweg en Yurdakul stelden vast dat door de actieve opstelling en betrokkenheid van het Landelijk Overleg Minderheden (LOM) stigmatiserende opmerkingen van bijvoorbeeld de PVV over migranten, de kop in werden gedrukt. Aangesloten organisaties als het Inspraak Orgaan Turken (IOT), het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN) en VON (Vluchtelingen Organisaties Nederland), maakten gebruik van het structureel overleg met de minister van Vreemdelingenzaken & Integratie, en spoorden de minister aan om preventiemaatregelen te nemen. Het LOM stelde zich op als 'probleemoplossers'. Zij wilden samen een programma opzetten voor een mentaliteitsverandering binnen de migrantengemeenschappen (dit werd het kaderproject "Aan de goede kant van de eer", zie 8.4.).

De koepelorganisaties en de individuele opinielidder met een migrantenachtergrond vermeden volgens Korteweg en Yurdakul vaak het begrip 'cultuur' in relatie tot eergeweld, omdat men merkte dat dit tot een 'wij' tegen 'zij' denken bewerkstelligde. Het is volgens de onderzoekers gelukt om eergerelateerd geweld als een bijzondere vorm van huiselijk geweld te beschouwen en niet als bewijs van de 'achterlijke' immigranten en als argument om immigratie een halt toe te roepen.

Niet alle migranten(organisaties) onderschrijven de conclusie van Korteweg en Yurdakul dat in Nederland de stigmatisering van migranten is voorkomen. Dat blijkt uit de interviews met medewerkers van NGO's en zelforganisaties, die terug te lezen zijn in Deel II van dit rapport. Het blijkt ook uit het onderzoek van Brenninkmeijer et al die in 2009 onderzoek deed naar de beleving en de aanpak van eergerelateerd geweld in Nederland. Zij sprak met respondenten van Turkse, Koerdische, Marokkaanse en Hindoestaanse afkomst. Deze beschouwden de politieke en publieke aandacht voor het probleem van eergerelateerd geweld als positief, omdat "(...) deze bijdraagt aan het bespreekbaar maken van het probleem en de aanzet geeft om het probleem aan te pakken. Tegelijkertijd waren de respondenten niet blij met de wijze waarop geweld vaak rechtstreeks gekoppeld wordt aan de cultuur van het land van herkomst of aan religie. Deze koppeling wordt vaak als onterecht en te eenvoudig gezien". Verder: "Bovendien leidt de ongelukkige associatie van etniciteit of religie met eergerelateerd geweld soms tot een reactieve opstelling aan de kant van migranten en dat kan leiden tot het sluiten van groepsgrenzen en tot druk binnen de groep". Dit kan de bewegingsvrijheid van vrouwen binnen de eigen gemeenschap juist beperken.

Zie ook hoofdstuk 2.3 waarin opvattingen van NGO's en migrantenorganisaties over beleidsmaatregelen aan bod kwamen.

Brenninkmeijer vond dat onder de verschillende migrantengemeenschappen er ook verschillende opvattingen over eer en het gebruik van geweld leven. Dat is altijd zo geweest, maar onder invloed van de migratie, vrouwenemancipatie, integratie en de gevoerde maatschappelijke debatten, kunnen de verschillen toenemen. Brenninkmeijer onderscheidt op basis van de gesprekken met de Turks-, Koerdisch-, Marokkaans- en Hindoestaans-Nederlandse respondenten vier verschillende basishoudingen ten aanzien van de link tussen eer en geweld.

Van "Geweld omwille van de eer is soms een noodzakelijk kwaad" en "Eer is goed, maar geweld, mag geen kans krijgen", van "Het eerbegrip is aan revisie toe" (eer meer aan de persoon en niet aan de familie of gemeenschap koppelen, en bovendien minder rigide aan vasthouden), tot en met "Het hele traditionele eerbegrip moet op de schop". De laatste groep heeft geen enkele affiniteit met codes voor de eer zoals het hen is aangeleerd. Integer zijn en je werk goed doen vindt deze (kleine) groep veel belangrijker.

Opvattingen van het 'veld'

Brenninkmeijer onderzocht ook hoe er over eengerelateerd geweld gedacht wordt in het 'veld', door actoren in de aanpak van eengerelateerd geweld te interviewen: overheden, migrantenorganisaties, professionele organisaties als politie, vrouwenopvang, wetenschappers en deskundigen. Zij vond hier "een aantal centrale uitgangspunten en aannames, oftewel een 'doxa'". Als belangrijkste uitgangspunt ziet zij dat velen eengerelateerd geweld als een probleem zien dat zich in bepaalde migrantengemeenschappen afspeelt en dat daarmee te onderscheiden is van andere vormen van (huiselijk) geweld. Men vindt de afwijkende cultuur van migranten met 'systematisch isoleren en onderdrukken van vrouwen' anders dan de cultuur van de 'Nederlanders'.

Als tweede uitgangspunt ziet zij dat veel actoren eengerelateerd geweld zien vanuit een moderniserings- of emancipatieproces van migranten. Als zij dit proces goed doorlopen zal dit geweld verminderen of verdwijnen. Een derde uitgangspunt is de opvatting dat eengerelateerd geweld samenhangt met een collectieve mentaliteit en dat is anders dan bij huiselijk geweld. Culturele patronen liggen aan de basis.

Brenninkmeijer concludeert dat de betrokken actoren enerzijds culturele stereotypen willen vermijden, maar er wel van uitgaan dat er een collectieve mentaliteit is binnen de migrantengemeenschappen, die ten grondslag ligt aan eengerelateerd geweld. Zij adviseert om bij casussen een situationele benadering te kiezen met oog voor de cultuur, maar ook voor andere factoren. Hierbij kunnen we bijvoorbeeld denken aan de economische en juridische positie, persoonlijke omstandigheden en karakter.

4. Overheidsbeleid rond eengerelateerd geweld

Het waren niet de opinieleiders, de politieke partijen of de overheden (rijk, gemeente) die als eerste de problemen benoemden die speelden in migrantengemeenschappen, -gezinnen en -partnerrelaties. Het waren de witte en zwarte vrouwenbeweging die seksueel en huiselijk geweld benoemden en op de politieke agenda wisten te krijgen. Het waren de lokale (migranten)-vrouwengroepen die publiekelijk de aandacht wisten te vestigen op het probleem van wat nu eengerelateerd geweld wordt genoemd.

Programma Eengerelateerd geweld

Na alle maatschappelijke ophef startte de overheid in 2005 het 'Interdepartementaal Programma Eengerelateerd Geweld'. Het Programmabureau en de projectleider vielen onder het ministerie van Justitie met als belangrijkste taken te onderzoeken wat precies onder 'eerwraak' verstaan moest worden, prevalentiecijfers boven tafel te krijgen en om een aanpak te ontwikkelen.

Het Programmabureau moest maatregelen ontwikkelen die bijdroegen aan een vroegtijdige en effectieve interventie en daarmee aan een verbeterde bescherming van slachtoffers. Aandacht voor herkenning en onderkenning van eerwraak, bescherming, werking van de operationele keten en opsporing en vervolging was hierbij onmisbaar, aldus Verdonk, minister van Vreemdelingenbeleid en Integratie¹.

Er werd een samenhangend beleid en aanpak uitgestippeld in overleg met de Kamercommissie voor Integratie met drie sporen: maatschappelijke preventie via het ministerie van Wonen, Wijken en Integratie (WWI)), strafrechtelijke aanpak (ministerie van Justitie), opvang van slachtoffers (ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)). Er werd een werkdefinitie opgesteld van het begrip 'eengerelateerd geweld', breder dan het begrip 'eerwraak' (zie Inleiding).

Er gingen twee pilots bij de politie van start, bij de Multi Etnische Politie-eenheid in Haaglanden en bij de politie in Zuid-Holland Zuid¹, om casussen waarin eer mogelijk het motief voor een misdrijf kon zijn, gericht te onderzoeken, en om een registratiesysteem op te zetten. Het Landelijk Expertisecentrum eengerelateerd Geweld (LEC EGG) ging van start. Er werd een onderzoek naar casussen van eengerelateerd geweld uitgevoerd¹ waarmee de complexiteit van casussen in kaart werd gebracht.

In het landelijke overheidsbeleid werd de aanpak van eengerelateerd geweld zoveel mogelijk geïntegreerd in de aanpak van huiselijk geweld, onder de gezamenlijke noemer "geweld in afhankelijkheidsrelaties". De instellingen die slachtoffers opvangen en begeleiden, instanties die daders oppakken en vervolgen zijn dezelfde als bij huiselijk geweld.

Beleid na afloop Programma Eengerelateerd Geweld

Het Interdepartementaal Programma Eengerelateerd Geweld werd 31 december 2010 beëindigd. Sinds die tijd zijn verschillende veranderingen te zien in de aanpak van eengerelateerd geweld, van landelijke naar lokale aanpak; repressie in plaats van preventie en een verschuiving van specifiek naar generiek beleid.

Van landelijk naar lokaal

Met het einde van het Programma Eengerelateerd Geweld per 2011 viel een belangrijke landelijke stimulerende en coördinerende functie voor een gestructureerde aanpak weg. Niet alleen de afstemming tussen de ministeries, maar ook de aansturing van landelijke programma's verdween, zonder dat de implementatie en borging voldoende gewaarborgd was. Volgens de regering is het echter aan de lokale overheden om de ingezette lijn voort te zetten.

Het idee hierachter is dat de gemeente dichter op de problematiek zit en beter de instellingen en organisaties die eergeweld moeten aanpakken beter kan aansturen. Gemeenten kunnen daarbij gebruik maken van de binnen het Programma ontwikkelde activiteiten en producten.

Het probleem is dat met het beëindigen van de rijkssubsidie en mede daarmee ook van de stimulerende rol van de rijksoverheid de stimulans aan gemeenten en naar (lokale) migrantenorganisaties grotendeels wegvalt. De rijksoverheid heeft niet veel middelen om druk uit te oefenen op de gemeenten. De nog lopende (vaak pas recent goed op stoom gekomen) projecten storten als een kaartenhuis in. De implementatie komt niet op gang of stagneert. Het is van individuele wethouders, ambtenaren en sleutelfiguren van (lokale) migrantenorganisaties afhankelijk of de problematiek op de gemeenteagenda komt (of blijft). Van het kabinet, dat 18 miljard euro wilde bezuinigen, viel niets meer te verwachten om de gemeenten hierin te stimuleren en te ondersteunen.

Alleen Huwelijksdwang krijgt nog specifieke aandacht. Het ministerie van Binnenlandse Zaken, Directie Wonen Wijken & Integratie (WWI), ontwikkelde een meerjaren aanpak en zet intussen de campagne uit 2010 (*Stop Dwang*) voort onder de naam *YourRight2Choose*, in samenwerking met MOVISIE. Ook wil dit ministerie (momenteel BZK, *Directie Integratie & Samenleving*) het eerdere netwerk van actoren in de aanpak van eergereleerd geweld nieuw leven in blazen en in stand houden.

Hardere aanpak

Een tweede beleidsverandering is de focus op repressie. De overheid wil met een hardere aanpak via het strafrecht en het privaatrecht eergeweld en huwelijksdwang bestrijden. Bijvoorbeeld door gedwongen huwelijken strafbaar te stellen, evenals polygame en religieuze huwelijken, en te verbieden dat neef en nicht met elkaar trouwen. Er is minder oog en minder geld beschikbaar voor de preventieve aanpak. Het nadeel van deze (straf)rechtelijke aanpak is dat zaken die niet bij politie en justitie terecht komen buiten beeld blijven. Dat geldt waarschijnlijk voor de meeste zaken, omdat betrokkenen niet of nauwelijks aangifte doen van huwelijksdwang. Het wetsvoorstel Huwelijksdwang ligt in de zomer van 2012 nog bij de Tweede Kamer. De vaste Kamercommissie voor Veiligheid en Justitie organiseerde hierover in juni 2012 een Ronde Tafelgesprek met de belangrijkste actoren en wetenschappers. Een van de genodigden was de actiegroep "Femmes for Freedom", die pleit voor een bredere definitie van huwelijksdwang door ook 'huwelijksgevangenschap' strafbaar te stellen (zie ook Inleiding en Definities).

Een andere beleidsmaatregel is de financiering van het Landelijk Expertisecentrum Eergereleerd Geweld, ondergebracht bij het MEP Politie Haaglanden en is door de regering geborgd en standaard opgenomen in de begroting van de nieuwe Nationale Politie per 2012. Het Expertisecentrum is overigens niet alleen op repressie gericht, maar ook op preventie van (escalatie van) geweld.

Generiek beleid

Een derde, bepalende beleidslijn is om geen specifiek beleid meer te voeren voor bepaalde doelgroepen, maar een generiek beleid. "Algemeen waar het kan en specifiek waar nodig". Migrant en vluchtelingen moeten gebruik maken van het algemene aanbod. Aanbieders van hulp en preventieactiviteiten krijgen in principe geen subsidie meer voor speciale doelgroepen. Zo is bijvoorbeeld de aanpak van eergereleerd geweld helemaal onderdeel geworden van de aanpak van huiselijk geweld, omdat dit wordt gezien als een vorm van huiselijk geweld. Onder dit containerbegrip vallen naast partnergeweld, kindermishandeling en ouderenmishandeling bijvoorbeeld, ook huwelijksdwang, achterlating en meisjesbesnijdenis. Dit heeft als consequentie dat al deze intra-familiale problemen worden aangepakt. Dit betekent dat politie, opvang en hulpverlening een brede kennis moet hebben, en een aanpak voor deze uiteenlopende problemen.

De term die de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn & Sport (VWS) en Veiligheid & Justitie tegenwoordig gebruiken is 'geweld in afhankelijkheidsrelaties'.

Tot slot van dit deel over politiek klimaat en overheidsbeleid in Nederland: het Nederlandse overheidsbeleid en – zij het in mindere mate - het publieke debat over immigratie, integratie en eengerelateerd geweld worden uiteraard beïnvloed door debatten en beleid in andere landen, vooral door het Europese beleid. Een mijlpaal vormt het onlangs geformuleerde Verdrag tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van de Raad van Europa. De Nederlandse regering heeft aangekondigd dit verdrag te gaan ondertekenen en ratificeren in de komende tijd. NGO's juichen dit toe, want het zou het Nederlandse beleid ten goede komen om de analyse, visie en aanbevelingen uit het genoemde verdrag te volgen en uit te voeren.

Samenvatting voorgaande hoofdstukken

Samenvattend kan gezegd worden dat het politieke en maatschappelijke klimaat rond immigratie en migranten in Nederland polariseerde en verhardde. De overheidsmaatregelen om de immigratie te beperken en om het inburgeren tot vooral de verantwoordelijkheid van de immigrant zelf te maken, zijn daarvan gevolg. De problematiek van eengerelateerd geweld bevestigde het stereotype beeld van de slechte positie van de vrouw in de migrantengemeenschappen. Veel migranten voelden zich gestigmatiseerd als zijnde 'een probleemgroep'. Het interdepartementale Programmabureau Eengerelateerd Geweld probeerde redelijk succesvol de stigma's te omzeilen, onder andere door samen met migrantenorganisaties de preventie en de bestrijding van het geweld ter hand te nemen. Tegelijk beperkten veel juridische maatregelen om slachtoffers te beschermen echter de immigratiemogelijkheden. De repressieve maatregelen kregen meer ruimte en het specifieke beleid voor groepen als migranten en vluchtelingen werd afgeschaft.

Hoe de aanpak van eengerelateerd geweld concreet vorm kreeg in Nederland wordt in het volgende hoofdstuk beschreven. Dit gebeurde niet alleen door aansturing vanuit de landelijke overheid, maar veelal op initiatief van individuen, (migranten)organisaties en instellingen.

5. Aanpak eergerelateerd geweld in de praktijk

Dit hoofdstuk geeft een beknopt, dus zeker niet volledig, overzicht van de aanpak van eergerelateerd geweld in de Nederlandse praktijk: de strafrechtelijke aanpak, opvang en hulpverlening, en preventie. De aanpak van zowel eergerelateerd geweld als huwelijksdwang en achterlating is een integraal onderdeel van de aanpak van huiselijk geweld, ofwel 'geweld in afhankelijkheidsrelaties'.

Strafrechtelijke aanpak

De politie en het Openbaar Ministerie (OM) zijn belangrijke en onmisbare ketenpartners bij de aanpak van huiselijk geweld (zie ook 6.2.). In protocollen zijn taken, bevoegdheden en samenwerkingsafspraken tussen ketenpartners vastgelegd. Beide organisaties besteden de laatste jaren speciale aandacht aan de bestrijding van eergerelateerd geweld en huwelijksdwang. Dit is vastgelegd in de "Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld" (april 2010) voor politie en Openbaar Ministerie. Deze aanwijzing stelt regels over opsporing en vervolging van huiselijk en eergerelateerd geweld. Deze worden hierna beschreven.

Opsporing

Elke politieregio heeft een contactfunctionaris, een 'taakaccenthouder eergerelateerd geweld' die verantwoordelijk is voor operationele advisering en ondersteuning bij zaken waar eer een (mogelijke) rol speelt. De politie moet alert zijn op signalen die duiden op 'eer' als motief voor het (mogelijk) begaan van een strafbaar feit. Om dat te herkennen is de methode LEC-EGG (Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld) ontwikkeld, waarin met 'rode vlaggen' wordt gewerkt. Deze zijn 'vertaald' in een query, een elektronische zoekslag, waarmee politieke informatiesystemen doorgenomen worden. Bij zaken die mogelijk gebaseerd zijn op een eerkwestie vult de politie een *checklist* in. Op basis hiervan wordt een *analyse* en een *plan van aanpak* opgesteld. De politie en het OM dienen alert te zijn en te blijven op mogelijke medeplegers en medeplichtigen.

Ook elk arrondissementsparket van het OM moet een contactfunctionaris hebben, een officier van justitie, voor de coördinatie van huiselijk- en eergerelateerde geweldszaken. Ook elke rechtbank moet een dergelijke contactfunctionaris in dienst hebben, een advocaat-generaal.

Vervolging

Elk arrondissementsparket dient een contactfunctionaris, een officier van justitie, aan te wijzen voor de coördinatie van de aanpak van huiselijk- en eergerelateerde geweldszaken. Ook op het ressortsparket dient een contactfunctionaris, een advocaat-generaal, voor deze zaken te zijn. Alle functionarissen dienen deel te nemen aan deskundigheidsbevordering over deze specifieke zaken. De SSR, Studie Centrum Rechtspleging biedt meerdere keren per jaar een tweedaagse cursus 'Huiselijk Geweld' aan voor medewerkers van het openbaar ministerie en rechtbanken. Tijdens één cursusdagdeel staan mogelijke culturele factoren bij huiselijk geweld centraal. De SSR biedt ook een eendaagse cursus 'Eergerelateerd Geweld'. Of deze cursussen afdoende zijn om alle betrokken functionarissen voldoende kennis en inzicht te geven in de complexe materie, is de vraag.

Het begrip 'cultureel verweer' duikt vaak op bij strafzaken rond eer: dit betekent dat vanuit de culturele achtergrond 'eergerelateerd geweld' niet afkeurenswaardig is, zelfs geboden. Dit werd door advocaten als reden aangevoerd voor strafvermindering of schulditsluitingsgrond vanwege psychische overmacht.

Eergerelateerd geweld wordt in Nederland gezien als een ontoelaatbare aantasting van het recht op leven en op de lichamelijke integriteit. In Nederland zijn deze gedragingen strafbaar gesteld. De culturele achtergrond geldt daarbij niet als (wettelijke) strafverminderende omstandigheid. De aanwezigheid van (een van) deze motieven geldt echter ook niet zonder meer als een strafverzwarende omstandigheid.

Opvang en hulpverlening

Tot een aantal jaar geleden hadden hulpverleningsinstellingen geen speciale aandacht voor slachtoffers van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Deze problemen werden niet van huiselijk geweld onderscheiden, en als zodanig begeleid. Vanaf 2004 ontstond bij veel instellingen de notie dat de problemen rond eer een specifieke dimensie hebben en vaak een andere benadering nodig hebben. Landelijk gingen, gestimuleerd door het overheidsbeleid, vooral de politie en de vrouwenopvang actief aan de slag met registratie, deskundigheidsbevordering en methodiekontwikkeling. In de verschillende regio's namen ook Steunpunten Huiselijk Geweld en maatschappelijk werkinstellingen deel aan deskundigheidsbevordering. Een toenemend aantal Bureaus Jeugdzorg en Advies- en Meldpunten Kindermishandeling lijkt zich ook hierin te scholen.

Eerste opvang voor slachtoffers

Veel slachtoffers gaan niet (direct) naar de professionele hulpverlening. Men probeert (eerst) via het informele circuit steun te verwerven en informatie in te winnen. Veel migrantenzelforganisaties hebben een spreekuur of een voorlichtingsproject over huiselijk geweld en/of eengerelateerd geweld ("Aan de goede kant van de eer"; Hand in hand tegen huwelijksdwang" bijvoorbeeld). Dit verlaagt de drempel voor migranten en vluchtelingen om hun problemen te delen met een bestuurslid of vrijwilliger. Angst voor sociale controle en roddel maakt openheid echter lastig.

Speciaal opgerichte vrijwilligersorganisaties bieden (eventueel anoniem) informatie en steun aan slachtoffers: bijvoorbeeld de Allochtone Vrouwentelefoon en Stichting Kezban. Voor jonge mensen uit traditionele culturen die problemen ervaren door hun homoseksuele, biseksuele, lesbische en/of transseksuele gevoelens, richtte de Schorerstichting de "Veilige Haven" op. Deze jongeren kunnen ook terecht bij "Rotterdam Verkeert". Jongeren kunnen via verschillende websites anoniem chatten over hun vragen en problemen (HalloKezban en Chat-met-Fier bijvoorbeeld).

De hier genoemde organisaties voorzien in een behoefte en spelen ook een belangrijke rol bij het verwijzen naar professionele hulp.

Professionele opvang en hulp

Steeds meer slachtoffers lijken de weg naar professionele instellingen te vinden. Veel vrouwen en meisjes die moeten vluchten voor het geweld van hun familie vinden bescherming in de vrouwenopvang. Nu de kennis over en ervaring met deze specifieke problematiek is toegenomen, zijn de veiligheidsmaatregelen verbeterd en worden gericht toegepast. Men gebruikt risicotaxatie-instrumenten, staat in nauw contact met de politie en maakt met cliënte een eigen veiligheidsplan. Een aantal voorzieningen binnen de vrouwenopvang heeft specifieke expertise opgebouwd over eengerelateerd geweld. Sinds 2007 zijn er twee pilotopvangvoorzieningen voor minderjarige meisjes en jonge vrouwen die bedreigd worden met eergeweld: Zahir bij Fier Fryslân en Eva bij Kompaan en De Bocht. Op initiatief van de Federatie Opvang is de opgebouwde kennis en ervaring van de vrouwenopvang beschreven en toegankelijk gemaakt in een handreiking met de titel "Met verstand van zaken! Handreikingen voor de begeleiders in de vrouwenopvang bij de aanpak van eengerelateerd geweld¹". De Handreikingen zijn ook bruikbaar voor andere hulpverleners.

Om tegemoet te komen aan de vraag naar veilige opvang van mannelijke slachtoffers van huiselijk en eengerelateerd geweld, is in elk van de vier grote steden (de G-4) een pilotopvanghuis ingericht. In totaal zijn er 40 plaatsen beschikbaar. Ook mannen die weigeren om hun zus of vrouw te vermoorden vanwege een eerschending, en die om die reden bedreigd worden door hun familie, kunnen hier terecht.

Voor zover bekend zijn er tot nu toe geen speciale opvangplekken beschikbaar voor stellen van verschillende seksen, die vanwege hun relatie beide achtervolgd en bedreigd worden door hun familie(s). Sommige stellen wonen tijdelijk in algemene opvangvoorzieningen, maar dit blijkt vaak te gevaarlijk omdat hier geen geheimhouding is.

Bemiddeling

Bemiddelingsgesprekken tussen slachtoffer en de familie kunnen leiden tot een oplossing die voor beide partijen, voor zover mogelijk, bevredigend is. Het is vaak belangrijk dat voor de gemeenschap op de een of andere manier duidelijk wordt gemaakt dat de familie actie onderneemt om de eer te herstellen. De gemeenschap bepaalt in veel gevallen of men (weer) 'eervol' is en dus geaccepteerd, en niet de familie zelf.

Een bemiddelingstraject vergt zorgvuldige voorbereiding, veiligheidsgaranties en vaak een lange adem. Een bemiddeling is alleen geslaagd als beide partijen zich kunnen vinden in de uitkomst en zich houden aan de gemaakte afspraken. Het is belangrijk dat beide partijen vooraf hun vertrouwen in de bemiddelaar uitspreken, anders werkt het niet. Bemiddeling kan plaatsvinden onder leiding van deskundige en ervaren professional of iemand uit de eigen gemeenschap of familie. Een professional kan een politiemans zijn en/of een hulpverlener. In Amsterdam werd het Meldpunt Eengerelateerd Geweld opgericht om, naast adviezen en verwijzingen, bemiddeling te bieden bij familieconflicten. Een gezagspersoon uit de gemeenschap of de familie kan op verzoek of op eigen initiatief de bemiddelingsrol op zich nemen. De Haagse welzijnsorganisatie Stichting MOOI leidde een speciale pool van 'gemeenschapsbemiddelaars' op. De leden met verschillende etnische en culturele achtergrond kunnen naast voorlichting aan de gemeenschappen ook de taak van bemiddelaar op zich nemen.

Een andere vorm van conflictoplossing binnen de familie, die steeds vaker wordt ingezet bij een eerconflict, is de methode van de Eigen Kracht Centrale. Hier bereidt een onafhankelijke coördinator de gezamenlijke sessies van de familie voor door eerst individuele gesprekken te voeren met de betrokkenen. Bij de groepsbespreking is de coördinator echter niet aanwezig. De betrokkenen zoeken samen naar een voor iedereen bevredigende oplossing voor het eerconflict, waarbij het streven is dat elk van de betrokkenen zorgt, draagt voor een deel van de aanpak.

Begeleiding van (potentiële) plegers

Veel plegers van ernstig fysiek eengerelateerd geweld doen dit onder druk, of zelfs dwang van de familie. Hoe zwakker de positie van een man of jongen binnen de familie, hoe moeilijker het zal zijn om die druk te weerstaan. Als hij niet bereid is om 'de eer van de familie te verdedigen' dan is hij in de ogen van de gemeenschap geen 'echte man'.

Soms zoeken mannen en jongens die onder druk staan en die niet aan die druk willen toegeven hulp en bescherming bij instanties. Algemeen maatschappelijk werkinstelling Zebra in Den Haag heeft expertise in huis om mannen in deze situatie bij te staan.

Heeft een man, misschien door sterke familiedruk, geweld gepleegd vanwege de eer, dan kan hij daarna in gewetensproblemen komen. Een enkeling zal professionele hulp wensen. Het is mogelijk dat bij de veroordeling de rechter een verplichte behandeling oplegt, bijvoorbeeld door De Waag of de Reclassering.

Ketensamenwerking

Bij de opvang en begeleiding van slachtoffers van eengerelateerd geweld werken verschillende instellingen vaak samen in een 'ketenaanpak'. Het Steunpunt Huiselijk Geweld, de vrouwenopvang en de politie spelen vaak de centrale rol, eventueel aangevuld met Bureau Jeugdzorg en het Openbaar Ministerie. De hulpverlening voor het slachtoffer wordt afgestemd op de aanpak van de (potentiële) plegers door de politie en het OM. Deze instanties zijn normstellend en kunnen bij dreigend eergeweld hun gezag inzetten om de familie te waarschuwen voor de strafrechtelijke consequenties en hen zo nodig te dwingen om af te zien van het (voorgenomen) geweld tegen hun dochter. Nauw contact over de te nemen stappen tussen de betrokken instellingen en het slachtoffer is van essentieel belang.

De aanpak van eengerelateerd geweld loopt in een gemeente of regio grotendeels parallel aan de aanpak van huiselijk geweld, dezelfde instellingen zijn betrokken. De regierol ligt bij de gemeente. In sommige steden is een apart 'ketenoverleg eengerelateerd geweld' ingesteld, vaak naast het ketenoverleg huiselijk geweld (bijvoorbeeld in Rotterdam en Amsterdam). De samenwerkingsafspraken zijn in een convenant of protocol vastgelegd.

Naast samenwerking tussen professionele instellingen vindt ook samenwerking plaats tussen deze ketenpartners en de lokale zelforganisaties. Het doel is gebruik te maken van elkaars kennis, voorlichtingen te organiseren en de drempels naar de professionele hulpverlening te verlagen voor de gemeenschappen. Brenninkmeijer et al⁵ deed in 2009 onderzoek naar de organisatorische aanpak van eengerelateerd geweld. Een van de onderzoeksvragen betrof hoe de samenwerking tussen de betrokken organisaties verloopt, en een tweede naar de rol van de migrantenorganisaties in de aanpak. Volgens Brenninkmeijer is hier vaak "... sprake van een spanningsveld tussen wensen en mogelijkheden. Enerzijds heeft men hooggespannen verwachtingen van wat de ander voor de aanpak van eengerelateerd geweld kan betekenen en ziet men ook de meerwaarde van samenwerking met elkaar; anderzijds ervaart men de samenwerking met elkaar als moeizaam en wantrouwt men elkaar". Volgens Brenninkmeijer vloeit dit voort uit een spanningsveld tussen "... behoefte aan centrale, c.q. hiërarchische 'aansturing' – dit geldt vooral voor het organiseren van handhaving en hulpverlening. Aan de andere kant vereist het werken aan een mentaliteitsverandering een bottom-up aanpak met ruimte voor 'eigen' initiatieven van de betrokken migrantengemeenschappen¹". Zie ook Deel II over rol en taken van zelforganisaties.

Preventie

Om eengerelateerd geweld te bestrijden zijn preventieve maatregelen op verschillende niveaus noodzakelijk. Opvattingen en tradities veranderen niet van het ene op het andere moment. Wel zijn er altijd verschuivingen te constateren, onder invloed van factoren als opleiding en sociaaleconomische positie, migratie en emancipatie. Brenninkmeijer constateerde dat opvattingen rondom eer vaak collectief worden gedeeld en een hoge mate van 'vanzelfsprekendheid' kennen, maar dat de regels ook situationeel en aan verandering onderhevig zijn. (Jongere) vrouwen en mannen claimen meer ruimte en proberen de regels rond eerbaarheid waar mogelijk te verpersoonlijken, dus niet afhankelijk van de groepsnormen te stellen. Veel jongeren en vrouwen proberen zich aan de verschillende vormen van controle op hun eerbaarheid te onttrekken (zie ook 4.5).

Naast deze veranderingen in opvattingen onder invloed van maatschappelijke en persoonlijke omstandigheden, vinden ook gerichte interventies plaats om een mentaliteitsverandering te bewerkstelligen in de diverse culturele gemeenschappen.

Interventies in de gemeenschappen

Verschillende migranten- en vluchtelingenorganisaties ontplooiën activiteiten om de oude opvattingen en "schadelijke traditionele praktijken" ter discussie te stellen. Vaak worden voorlichting- en

⁵ Brenninkmeijer et al: Eengerelateerd geweld in Nederland. Onderzoek naar de beleving en aanpak van eengerelateerd geweld. Sdu; 2009.

discussiebijeenkomsten georganiseerd met de eigen achterban over zaken als bijvoorbeeld man-vrouwrollen, emancipatie, opvoeding van pubers, huiselijk geweld en soms ook expliciet eergeerelateerd geweld. Om de bespreekbaarheid te vergroten, ruimte en steun te geven aan andere, liberale opvattingen, en het geweld te stoppen. De voorlichters en discussieleiders zijn vaak afkomstig uit de eigen gemeenschap, zij kennen de taal, de gevoeligheden en de beste ingangen. Stichting Kezban ontwikkelde het docudrama “Als ik haar was...”, over huiselijk geweld in een Marokkaanse en een Turkse familie en zette getrainde voorlichters in (zie 8.1). Dit project resulteerde in een spin-off voor andere organisaties die de film en de voorlichters inzetten. Een andere spin-off, de (vervolg)film “Als ik hem was ...”, belichtte de positie van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse (mishandelende) man.

Signaleren en bespreekbaar maken

Om vroegtijdig te onderkennen dat er mogelijk eergeerelateerd geweld plaatsvindt, of dreigt plaats te vinden, is kennis en inzicht nodig bij professionals die met (potentiële) slachtoffers in contact komen. Per 2013 wordt de Wet Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling, waaronder eergeerelateerd geweld en huwelijksdwang, verplicht voor onder andere iedere hulp- en onderwijsinstelling. Instellingen zijn verplicht om een stappenplan te hebben voor het signaleren en melden van geweld bij haar deelnemers en cliënten. Medewerkers zijn verplicht hiervoor deskundigheidsbevordering te krijgen om geweld te leren signaleren en bespreekbaar te maken.

Rol van scholen

Onderwijs is vaak de enige plek waar meisjes uit gesloten traditionele gemeenschappen buiten de familie mogen komen, en zijn daarom belangrijke vindplaatsen. Meisjes vanaf een jaar of 13 lopen het risico om slachtoffer te worden van eergeerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Veel ouders willen dat hun dochter direct thuishoort na de les en ze mogen vaak niet meedoen aan buitenschoolse activiteiten. Uit het onderzoek van Sardes uit 2008 “Rapportage inventarisatie eergeerelateerd geweld onder scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs (ROC’s)”, bleek dat er weinig scholen zijn die specifiek beleid voeren rond de aanpak van eergeerelateerd geweld. Wat ze doen is vaak toevallig en per school verschillend.

Om meer aandacht te genereren initieerde het ministerie van WWI in 2007 – 2009 het “Scholenproject Eergeerelateerd Geweld” voor ROC’s. Onderdeel van het project was het onderzoek “Leren van eer op scholen. Een onderzoek naar vroegsignalen van eergeerelateerd geweld”.

Wellicht stimuleert de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling scholen om alert te zijn op eergeerelateerd geweld en huwelijksdwang. Er zijn diverse cursussen voor onderwijsmedewerkers over het signaleren en bespreekbaar maken van eergeerelateerd geweld.

De campagnes tegen huwelijksdwang van het ministerie van Justitie in samenwerking met MOVISIE, onder de namen Your Right2Choose en StopDwang, zijn eveneens gericht op jongeren in het onderwijs. Voor medewerkers is er onder andere een Handreiking voor signaleren en bespreekbaar maken van huwelijksdwang.

De campagne Your Right2Choose is ook voor de zomervakanties in 2011 en 2012 weer van start gegaan, nu met steun van het ministerie van Binnenlandse Zaken, Directie Integratie & Samenleving.

Scholen kunnen een rol vervullen door in de lessen de kennis en weerbaarheid van jongeren te vergroten over thema’s die met eer te maken hebben, en die *alle* jongeren bezighouden: seksualiteit, partnerkeuze en hoeveel vrijheid krijg ik wel/niet van mijn ouders? Het voorlichtingsproject RespectEER (2006-2010) van MOVISIE was gericht op jongeren en onderwijsmedewerkers. Het bood trainingen, workshops en handvatten voor lessen en voor het bespreekbaar maken van eergeerelateerd geweld. Voor onderwijsmedewerkers maakte MOVISIE onder andere een Handreiking voor signaleren en bespreekbaar maken eergeerelateerd geweld en een Handboek om de thema’s eer, seksualiteit en geweld in de lessen aan de orde te stellen.

Voorlichters van de Stichting Verdwaalde Gezichten kunnen eergeweld bespreken in de klas met hun lessenserie “De Zwarte Tulp” (zie 8.6).

Aangezien ook lesbische, homo- en biseksuele jongeren risico kunnen lopen op eengerelateerd geweld, ontwikkelde MOVISIE een digitale toolkit voor het onderwijs om deze onderwerpen bespreekbaar te maken. De toolkit biedt kennis, tips en een overzicht van de bestaande methodieken, lespakketten, publicaties, websites et cetera.

6. Samenvatting

In Hoofdstuk 1 van Deel I werd beschreven hoe het politieke klimaat in Nederland rond immigratie en integratie de afgelopen jaren (vanaf eind '90) veranderde van een paternalistische, 'tolerante' houding tegenover migranten, in een strenge en veeleisende houding.

Hoofdstuk 2 beschrijft hoe de overheid onder invloed van het maatschappelijk debat steeds meer maatregelen nam om de immigratie te beperken en het integratiebeleid afschafte. Inburgeren werd voornamelijk de verantwoordelijkheid van de immigrant zelf.

Hoofdstuk 3 schetst hoe in dezelfde periode een aantal NGO's en (migranten)vrouwenorganisaties eengerelateerd geweld ter discussie bracht. Dit deden zij ondanks het gevaar voor (verdere) stigmatisering van migranten en het risico op uitsluiting van migrantengroepen uit de Nederlandse samenleving. Het kenmerkt de moed van deze organisaties dat zij desondanks de problemen op de agenda zetten, bij zowel de politiek, de media als binnen de (eigen) gemeenschappen. Een deel van de media en politiek vond in eengerelateerd geweld inderdaad een bevestiging van hun stereotype beelden zoals bijvoorbeeld de gewelddadige migrantenman en de onderdrukte migrantenvrouw, volgens hen een belemmering zijn voor integratie in de samenleving. Eengerelateerd geweld kwam vanaf 2003 hoog op de politieke en maatschappelijke agenda kwam.

Hoe het overheidsbeleid betreffende eengerelateerd geweld vervolgens vorm kreeg is in hoofdstuk 5 in kaart gebracht. Hierin was een belangrijke rol voor het interdepartementale Programmabureau Eengerelateerd Geweld weggelegd, dat vanuit het ministerie van Justitie de aanpak coördineerde. Dit bureau probeerde verdere stigmatisering van migranten te voorkomen door een grote taak in de preventie te geven aan de migranten(vrouwen)organisaties. Deze organisaties namen zelf een duidelijke rol op zich als 'probleemoplossers' en startten projecten om in hun achterban een mentaliteitsverandering op gang te brengen. Hoe deze organisaties hun taak vervulden in voorlichting en het ter discussie stellen van de problemen, staat beschreven in hoofdstuk 6. Hier is - in vogelvlucht - de Nederlandse praktijk beschreven, van opsporing en vervolging, opvang en hulpverlening tot en met preventie en voorlichting. De meeste projecten en activiteiten werden financieel ondersteund door de landelijke of lokale overheid. Elf 'good practices' van zelforganisaties en NGO's zijn uitgebreid beschreven in Deel II, hoofdstuk 8.

DEEL II Bevindingen van zelforganisaties en NGO's

Inleiding en verantwoording

Voor deel II van dit rapport werden dertien vrijwilligers en professionals van non-gouvernementele organisaties en zelforganisaties van migranten geïnterviewd over hun mening over het overheidsbeleid en de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating (zie bijlage: lijst van respondenten). Ook werd de respondenten gevraagd naar hun 'good practices', waarvan er elf beschreven zijn. Ze omvatten het hele spectrum van voorlichten, bemiddelen bij conflicten tussen of in families, verwijzen naar de hulpverlening tot het bieden van (eerste) opvang en begeleiding. De geïnterviewden staan 'met hun voeten in de klei'. Een deel van de organisaties is nauw verbonden met een of meerdere migrantengemeenschappen, of maakt er zelf deel van uit. Hun medewerkers kennen de tradities en normen, en de problemen die daaruit kunnen voortvloeien, zoals eengerelateerd geweld en huwelijksdwang, van binnenuit. Zij stellen de opvattingen over de man-vrouwverhouding en seksualiteit die hieraan ten grondslag liggen, ter discussie. Zij brengen een mentaliteitsverandering binnen de gemeenschappen op gang. Dit is een belangrijke functie, want veranderingen in opvattingen en gedrag zijn alleen succesvol en duurzaam als deze van binnenuit tot stand komen.

Deel II van dit rapport heeft drie doelen:

1. Een podium bieden aan (vrijwilligers)organisaties voor hun mening over het (overheids)beleid, hun wensen en aanbevelingen.
2. Het belichten van 'good practices' van deze organisaties in het bestrijden van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating.
3. Inzicht geven in de voorwaarden en factoren die leiden tot een succesvolle aanpak, om daarmee adequaat beleid en de uitvoering daarvan te bevorderen.

Selectie van respondenten

Er zijn in Nederland veel organisaties actief in de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating. Ze konden niet allemaal worden geïnterviewd vanwege beperkte (financiële) middelen. Het Nederlandse projectteam van "Flying Team against Violence", Stichting Kezban, Stichting Welsaen en MOVISIE, maakte een selectie. Zij baseerden zich mede op suggesties van deelnemers aan de landelijke kick-off bijeenkomst (29 maart 2011), en de daarna ingestelde Klankbordgroep.

Organisaties werden voor een interview uitgenodigd vanwege hun goede aanbod en project(en) in de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating. Er werd gekeken naar:

- Landelijke uitstraling.
- Eventuele olievlekwerking naar andere initiatieven.
- Uniek of vernieuwend karakter, een onorthodoxe, nog niet eerder in Nederland gebruikte aanpak.
- Bewezen 'duurzaamheid': langer lopend aanbod, dat flexibel is aan te passen aan de omstandigheden en/of niet afhankelijk van een subsidie of één bepaalde medewerker.
- Overdraagbaarheid naar andere organisaties.

Voor het totaaloverzicht werd ook geselecteerd op verscheidenheid in taken in de ketenaanpak. Van projecten die qua doelgroep, aanbod en/of werkwijze dicht bij elkaar lagen werd er slechts één beschreven. Zo werd van de opvanginstellingen voor meiden en jonge vrouwen alleen Kompaan-De Bocht geïnterviewd en werd Fier Fryslân buiten beschouwing gelaten.

Het aanbod "Bespreekbaar maken van huiselijk geweld in allochtone kring" van Stichting Palet bleek vergelijkbaar met het aanbod van Stichting Welsaen en Buitenlandse Vrouwen Overleg (BVO).

Het beschrijven van beide projecten had om die reden geen meerwaarde. Het hulpverleningsaanbod van Stichting Shakti werd niet vermeld, omdat dit niet specifiek voor slachtoffers van eengerelateerd geweld of huwelijksdwang bleek te zijn, maar algemeen voor cliënten met een migrantenachtergrond. Het project “Aan de goede kant van de eer” van de Turks-Nederlandse organisatie HTIB werd niet opgenomen. het landelijke programma “Aan de goede kant van de eer” werd wel geselecteerd. Het “Changemakers project” van VON, in het kader van datzelfde programma ontwikkeld, is wel apart vermeld, vanwege haar vernieuwende werkwijze en landelijke uitstraling. Het niet vermeld worden als ‘good practice’ zegt overigens niets over de waarde van het aanbod. De bevindingen en meningen van de Stichtingen Palet, Shakti en HTIB zijn bij de uitkomsten van de interviews uiteraard wel meegenomen.

Inhoud interviews

De interviews werden in de maanden april tot juli 2011 afgenomen door het projectteam van St. Kezban, St. Welsaen en MOVISIE, voor een deel samen met een stagiaire vanuit de master criminologie Veiligheidsbeleid en Rechtshandhaving, van de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Leiden. Tijdens de semi-gestructureerde interviews werd de respondenten gevraagd naar hun definitie van de begrippen eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Wat ervaren zij als succesfactoren in hun werk? Wat is hun mening over het overheidsbeleid en wat zijn hun wensen en behoeften? Niet iedere respondent beantwoordde alle vragen, sommige gaven alleen informatie over hun good practice. De respondenten kregen de gelegenheid om het interviewverslag te corrigeren en aan te vullen.

Voor de beschrijvingen van de good practices werd via de websites en publicaties vaak nog aanvullende informatie opgespoord.

7. Positieve en negatieve effecten overheidsbeleid

In Deel I werd het overheidsbeleid en aanpak van (vooral) eengerelateerd geweld onder de loep genomen. In Hoofdstuk 3 werden de reacties hierop van betrokken professionals en migranten beschreven. Deze waren overwegend tevreden met de toegenomen bewustwording en aanpak. Een deel van de respondenten zag echter ook een toegenomen stigmatisering van migranten.

In dit hoofdstuk komt komen vertegenwoordigers van zelforganisaties en NGO's, aan het woord. Wat ervaren zij als positieve effecten van het landelijke overheidsbeleid en wat als negatieve effecten? Wat zijn de gevolgen voor hun werk en organisatie? De antwoorden zijn in zes thema's samengevat: de toegenomen bewustwording; de stigmatisering van allochtonen; de beleidsverandering van specifiek naar generiek beleid en twee kanten aan (straf)wetgeving en tenslotte de institutionalisering en de tijdelijkheid van projecten.

NB. Niet alle respondenten konden op al de vragen een antwoord geven. Veel van de geïnterviewde organisaties zijn primair met de uitvoering bezig. Zij verwoordden wel hun behoeften om hun werk zo goed mogelijk uit te voeren, maar ze staan te ver af van het landelijke overheidsbeleid. Dat geldt zeker voor regionaal werkende organisaties. De mate waarin de geïnterviewden bekend waren met het landelijk beleid varieerde sterk. Dit hing samen met de functie van de geïnterviewde medewerker. Vaak gold: hoe meer uitvoerend de taak, hoe minder betrokken en bekend bij of met het rijksbeleid. Sommige gaven wel een reactie op het lokale beleid. De uitkomsten zijn daarom niet representatief voor alle NGO's en zelforganisaties, daarvoor is dit onderzoek te kleinschalig.

Toegenomen bewustwording

De respondenten, zij die bekend waren met de landelijke overheidsmaatregelen, waren over het algemeen tevreden over de aandacht van de ministeries voor de problemen. Men waardeerde dat de thema's hoog op de politieke agenda werden gezet gedurende een aantal jaar, en dat de landelijke overheid een beleid en bijbehorende aanpak ontwikkelde. Zij zagen de positieve effecten, maar ook een aantal negatieve.

Eengerelateerd geweld was tien jaar geleden nog een onbekend fenomeen in Nederland, of in ieder geval werd het geweld niet als zodanig benoemd. Over huwelijksdwang werd niet gesproken en van achterlating dacht men dat het slechts incidenten waren waarvoor geen specifiek beleid voor nodig was. De geïnterviewden signaleren dat mede dankzij het stimulerende overheidsbeleid de bewustwording en erkenning van de problematiek veel is toegenomen, zowel in de verschillende gemeenschappen, als bij professionals bij politie en hulpverlening. "De taboes om hierover te spreken zijn doorbroken, ook omdat het onderwerp grondiger wordt behandeld dan alleen de directe bestrijding van het geweld, ook de achterliggende oorzaken en daarmee oplossingen worden aangekaart", vindt een respondent. Een aantal ziet de ondersteuning en erkenning van de overheid voor het werk van zelforganisaties als een heel belangrijk positief element.

Een aantal respondenten waardeert ook de aandacht van de overheid voor seksuele diversiteit. De insteek om via voorlichting op onder andere scholen, de acceptatie binnen de migrantengemeenschappen te vergroten zien zij als positief.

Als kanttekening bij het overheidsbeleid plaatsen respondenten dat het onderwerp eengerelateerd geweld weer even snel naar de achtergrond verdwijnt nu andere thema's belangrijker zijn.

Nadat per 2011 de landelijke aansturing en coördinatie vanuit het Programmabureau Eergerelateerd Geweld wegviel, schetsen zij het beeld dat de betrokken organisaties niet, of minder goed, op de hoogte waren van alle ontwikkelingen rond beleid en aanpak. Zij vinden ook dat de kennis daardoor minder goed wordt gedeeld.

Stigmatisering

Als negatief effect van de toegenomen aandacht vanuit de overheid voor de problemen noemen vrijwel alle respondenten de stereotypering en stigmatisering van 'allochtonen'. Migranten en vluchtelingen worden geassocieerd met problemen. Er wordt volgens hen niet oplossingsgericht gedacht, en eerder in tegenstellingen dan in overeenkomsten, waardoor de polarisatie tussen verschillende bevolkingsgroepen toeneemt. Het wordt in hun ogen juist lastiger om de taboes en de problemen te bespreken in de gemeenschappen, omdat migrantenorganisaties de negatieve beeldvorming van allochtonen niet willen versterken.

Generiek beleid

Samenwerking met en communicatie naar de gemeenschappen zijn essentieel en migranten(zelf)organisaties spelen hierin een belangrijke rol. Een aantal respondenten vindt dat de overheid de traditionele gemeenschappen waarin de problemen met name voorkomen, niet of te weinig direct benadert en daardoor niet bereikt. Door het overheidsbeleid wordt de rol van de gemeenschappen bij de preventie van de problemen en de emancipatie van hun leden kleiner. Eén van de respondenten heeft de ervaring dat de overheid zich juist teveel met de uitvoering bemoeit. Daardoor kwam hun boodschap in de campagne tegen huwelijksdwang niet goed over bij de achterban. Hun eigen communicatie naar de gemeenschappen dreigde mis te lopen en het vertrouwen verloren. De ervaring van deze organisatie is dat de directe overheidsbemoeienis veel onrust en onduidelijkheid in de gemeenschappen veroorzaakte, waarna zijzelf veel tijd nodig hadden om de 'schade' te herstellen.

Veel respondenten zien dat instanties tegenwoordig minder inspelen op de mogelijkheden en know-how van de specifieke gemeenschappen en zelforganisaties. Dat wat er door een aantal (migranten)organisaties in de afgelopen jaren is bereikt door de doelgroepen actief te betrekken bij de aanpak, wordt teniet gedaan door het nieuwe kabinetsbeleid. Het 'specifieke' beleid, met aandacht en geld voor problemen in specifieke groepen, is stopgezet, het moet nu generiek zijn. Als een consequentie zien de geïnterviewden dat de deskundigheid van professionals afneemt. Het is immers niet langer de bedoeling om specialistische expertise te stimuleren.

Twee kanten aan wetgeving

De politiek initieert nieuwe wetten in de aanpak van 'schadelijke traditionele praktijken'. Daarbij is veel aandacht voor repressie, het strafbaar stellen, bijvoorbeeld op het terrein van huwelijksdwang. De geïnterviewden zien als positief effect dat dergelijke strafwetgeving tegenwicht biedt aan traditionele opvattingen. Daardoor kan de gemeenschapsdruk op andersdenkenden verminderd worden. (Potentiële) slachtoffers ervaren daar steun aan. Individuele jongeren kunnen de strafbaarstelling van huwelijksdwang als argument naar hun ouders gebruiken om een gedwongen huwelijk te voorkomen: "Wat u doet is tegen de wet...". Het geeft volgens geïnterviewden een niet te miskennen signaal vanuit de overheid, maar tegelijkertijd roept de strafbaarstelling van huwelijksdwang ook twijfels op bij de respondenten. Zij zien namelijk veel weerstand bij de betrokkenen, ook bij potentiële slachtoffers. Strafbaarstelling maakt de drempel voor hen om hulp te zoeken hoger, vanwege de vrees dat de ouders of familie 'als criminelen' in de gevangenis komen.

Ook de nieuwe wet die het moeilijker maakt om een huwelijkspartner uit het buitenland te halen, heeft volgens de geïnterviewden twee kanten.

Het positieve effect is dat veel van de voorgenomen gedwongen huwelijken moeilijker tot stand komen. De andere kant van de medaille is echter dat voor mensen die er vrijwillig voor kiezen om een huwelijkspartner uit het buitenland te halen, de partnerkeuze door de strengere wetgeving minder vrij

wordt. Een andere negatief effect is de stigmatisering van migranten alsof die allemaal hun huwelijkspartner uit het moederland halen, dat dit een volle neef/nicht is, en bovendien om te profiteren van de Nederlandse sociale voorzieningen.

Institutionalisering

Sinds de toegenomen overheidsaandacht voor eengerelateerd geweld is ook de samenwerking tussen instellingen voor een gecoördineerde aanpak verbeterd. Steeds vaker hebben ook migranten(zelf)organisaties een rol in de ketenaanpak van eengerelateerd geweld. Een van de geïnterviewden ziet dat de ketenhulpverlening goed op gang is gebracht, waardoor het mogelijk is om gezinnen beter te volgen om te voorkomen dat een conflict niet (alsnog) escaleert. Het biedt de mogelijkheid om, als een casus voor de hulpverlening al is afgesloten, via bijvoorbeeld een wijkagent toch een oogje in het zeil te houden. De respondent benadrukt dat een voorwaarde voor goede samenwerking is dat ieders rol in de keten duidelijk moet zijn.

Een andere respondent ziet bij instellingen een toegenomen institutionalisering, waarbij veel aandacht gaat naar protocollen en verantwoording van handelen, maar waarbij men geen of een slecht contact heeft met de gemeenschappen. Instellingen die ingezet worden bij zaken als eengerelateerd geweld, zoals een Steunpunt Huiselijk Geweld, missen daardoor een ingang bij die gemeenschappen. Binnen de gemeenschappen is zelfs een grote afkeer van instanties als de Kinder- en Jeugdbescherming, omdat hun werkwijze niet of nauwelijks aansluit. Daardoor is hun reputatie in de gemeenschappen niet goed. Het beeld leeft dat ze erop uit zijn om ouders uit de ouderlijke macht te ontzetten. Ook door de incidenten die breed uitgemeten worden in de media en door voorbeelden die mensen om zich heen zien, hebben veel mensen moeite de instellingen te vertrouwen, aldus een geïnterviewde.

Tijdelijkheid projecten

De respondenten waarderen de door de overheid genomen initiatieven voor allerlei projecten, maar vinden dat deze blijven haken in eerste aanzetten. Veel aanbod voor allochtonen is alleen op tijdelijke basis. De projecten worden niet ingebed en geborgd in de gemeente, noch in andere, reguliere instellingen. Als gevolg van bezuinigingen en het afschaffen van het doelgroepenbeleid verdwenen en verdwijnen er veel projecten, net als de specifieke aandacht voor allochtonen. De projecten zijn onvoldoende uitgebalanceerd en ingebed, waardoor een structurele aanpak, afstemming, samenwerking en borging op langere termijn niet gegarandeerd is.

Respondenten signaleren ook dat door de bezuinigingen het opgebouwde sociaal netwerk ontwricht wordt. Doordat organisaties verdwijnen, moet men steeds op zoek naar andere, stabiele organisaties om hun werk en kennis te kunnen overdragen en implementeren.

8. Goede praktijken

In Nederland zijn en waren talloze initiatieven van zelforganisaties van migranten en vluchtelingen en non-gouvernementele organisaties (NGO's) om de problematiek van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating aan te pakken. Een selectie van projecten en activiteiten die de afgelopen jaren startten, en vaak nog doorlopen, is hierna beschreven in "good practices", goede praktijkvoorbeelden. De focus van veel van de projecten van zelforganisaties ligt op het taboe doorbreken om over de problemen te praten, en op het stimuleren van een bewustzijn- en mentaliteitsverandering te stimuleren in de gemeenschappen. Deze initiatieven ontstonden soms bij individuele leden van de gemeenschap, soms bij een zelforganisatie, een welzijnsorganisatie, of in onderlinge samenwerking. In andere gevallen namen landelijke koepelorganisaties het initiatief, maar zetten zij bij de uitvoering op lokaal niveau de zelforganisaties in. Veel van de projecten gericht op het bespreekbaar maken van de problemen zijn op zowel mannen als vrouwen, ouderen als jongeren gericht. Sommige hebben daarnaast een voorlichtingaanbod voor professionals. Verder is een aantal hier beschreven projecten, uitgevoerd door NGO's, gericht op bemiddeling bij familieconflicten rond eer, andere op de opvang van (potentiële) slachtoffers van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang.

Verantwoording van de selectie

Op basis van enkele vooraf opgestelde criteria selecteerde de Nederlandse projectgroep van het Flying Team against Violence elf projecten voor vermelding in dit verslag als 'goede praktijk'. Zij realiseerde zich dat er meer projecten zijn die hiervoor in aanmerking kunnen komen, en dat dit geen compleet overzicht biedt. Gebrek aan middelen was de belangrijkste reden om kritisch te selecteren.

De beschreven goede praktijken voldoen in meer of mindere mate aan de gestelde criteria en hebben zoveel mogelijk indicatoren waaraan dat is af te leiden.

De selectiecriteria waren:

- Het betreft een afgebakend(e) project of activiteit, met een duidelijk omschreven doel en doelgroep, soms ook afgebakend in tijd.
- Het project of de activiteit is bij voorkeur beschreven in een plan of methodiek.
- Er is aandacht voor continuïteit, het project wordt overgenomen of gedragen door migrantenorganisaties die het gezamenlijk oppakken.
- Er is op de een of andere wijze aandacht voor implementatie, bijvoorbeeld bij een andere organisatie en/of bij andere (etnische) doelgroepen. Ofwel de kennis en de methodiek wordt overgedragen aan professionals.
- (Streven naar) deelname aan structurele overleggen om kennis en expertise over te dragen/uit te wisselen in het kader van deskundigheidsbevordering.
- De problematiek wordt erkend en herkend door de doelgroep/deelnemers (dit kan de achterban zijn, maar ook de samenwerkingspartner, de kaderleden en/of andere vrijwilligers van een migrantenorganisatie).
- Er heeft een evaluatie plaatsgevonden.
- De doelen zijn gehaald, de doelgroep bereikt en het succes is te zien aan zoveel mogelijk indicatoren.

Daarnaast keek het projectteam ook naar een verdeling over de drie probleemgebieden eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating.

De informatie over de beschreven projecten is afkomstig uit de interviews met de respondenten van de betreffende organisatie, aangevuld met informatie uit publicaties en van de websites. De beschrijving van de factoren die het project succesvol maken is volledig gebaseerd op informatie van de respondenten zelf.

8.1 Als ik haar was

In voorlichting- en discussiebijeenkomsten maken voorlichters huiselijk en eengerelateerd geweld bespreekbaar bij Turkse en Marokkaanse migranten door het docudrama “Als ik haar was....”, gericht op volwassenen.

Doel

Doel is om slachtoffers uit hun isolement te halen, hen duidelijk te maken dat zij niet de enige zijn die met huiselijk/eengerelateerd geweld te maken hebben en dat er mogelijkheden zijn om de situatie te veranderen. Met behulp van de film wordt een aanzet gegeven tot het bespreekbaar maken van het onderwerp en het taboe te doorbreken door erkenning en herkenning van geweld. De methodiek levert een bijdrage aan een mentaliteit- en gedragsverandering van vrouwen en mannen ten opzichte van elkaar en helpt om de geweldsspiraal te doorbreken.

Doelgroep

Vrouwen en mannen van Turkse en Marokkaanse afkomst, en anderen met een migrantenachtergrond. Daarnaast vormen professionals die te maken hebben met huiselijk geweld de doelgroep, zoals huisartsen, maatschappelijk werkers, politie, sleutelpersonen en andere intermediairs. Zij krijgen met deze film inzicht in de belevingswereld van hun allochtone cliënten, waardoor zij gemakkelijker het gesprek kunnen aangaan.

Het project

Als ik haar was. is een voorlichtingsmethodiek met een docudrama over huiselijk geweld in allochtone kring, met een handleiding voor voorlichters. Er zijn twee versies van de film: een Turkse (opgenomen in het Turks en de Turkse film ingesproken in het Nederlands) en een Marokkaanse (opgenomen in het Marokkaans en ook een versie ingesproken in het Berbers). Het docudrama is aangevuld met korte interviews over huiselijk geweld met twee professionals, een huisarts en een politiefunctaris. In de handleiding wordt de aanpak en werkwijze om de film te bespreken tijdens voorlichtingen stapsgewijs beschreven. Het biedt suggesties, tips en aandachtspunten rondom de verschillende thema's die in de film aan de orde komen, evenals voor het organiseren van een bijeenkomst rondom deze film. Er zijn posters verkrijgbaar om de film aan te kondigen.

Achtergrond

Er is destijds voor een film als voorlichtingsmateriaal gekozen omdat schriftelijke voorlichting veel migrantenvrouwen onvoldoende bereikt. De audiovisuele aanpak versterkt de herkenning en bewustwording. In de film wordt op een laagdrempelige manier duidelijk gemaakt hoe huiselijk geweld ontstaat en voort kan duren. Deelnemers worden aangesproken op wat zij zouden doen in een soortgelijke situatie, als slachtoffer, als schoonmoeder, of als man. Daardoor wordt het gemakkelijker om over (eigen) ervaringen te praten.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

De voorlichtingsmethodiek is in 2004 ontwikkeld en wordt nog steeds veelvuldig gebruikt bij voorlichtingsbijeenkomsten in het hele land, op verzoek van gemeenten, scholen, welzijnsorganisaties, maar ook van zelforganisaties van migranten. De methodiek wordt in veel andere projecten (als onderdeel) toegepast, zoals ook in het hierna beschreven project ‘Bespreekbaar maken van huiselijk geweld in allochtone kring’.

Het docudrama is herkenbaar voor deelnemers en is geschikt om een discussie op gang te brengen over huiselijk en eengerelateerd geweld met de achterban van zelforganisaties, met sleutelpersonen en intermediairs. Er is een landelijke pool van getrainde voorlichters, die organisaties kunnen inhuren om huiselijk en eengerelateerd geweld bespreekbaar te maken in de eigen achterban.

De laagdrempeligheid van de voorlichters is een van de succesfactoren is, omdat deze zelf uit allochtone kring komen.

Ontwikkeling en uitvoering

Stichting Kezban: www.stichtingkezban.nl

Materiaal: De Dvd (bevat alle versies), de handleiding en de posters *Als ik haar was ...* zijn bij Stichting Kezban te bestellen.

8.2 Bespreekbaar maken van huiselijk geweld in allochtone kring

Via diverse bijeenkomsten, voorlichtingen, weerbaarheidstrainingen, steungroepen en dialoogbijeenkomsten wordt huiselijk en eengerelateerd geweld bespreekbaar gemaakt.

Doel

De taboes doorbreken om over huiselijk geweld te praten, een mentaliteitsverandering en een standpuntbepaling tot stand brengen over de man-vrouwverhouding, over het gebruik van geweld en de rol van de gemeenschap hierbij. 'Eengerelateerd geweld' wordt bij de start niet als zodanig apart benoemd, maar komt later in het traject wel aan bod.

Doelgroep

Het project richt zich op verschillende partijen qua culturele achtergrond, sekse en leeftijd. Er zijn activiteiten voor zowel vrouwen, mannen en voor jongeren, maar ook voor hen gezamenlijk.

Het project

In voorlichtingsbijeenkomsten bespreken deelnemers gezamenlijk de problemen van huiselijk en eengerelateerd geweld en doorbreken daarmee het taboe. Door individuele problemen van vrouwen gemeenschappelijk te maken, er samen over te praten en aan te pakken wordt het isolement van slachtoffers doorbroken. Samen slachtoffers uit de eigen kring opvangen en bijstaan in hun noden is een belangrijk element van het project. Parallel aan dit proces worden mannen in het project aangesproken op hun rol en verantwoordelijkheid.

In het project zijn verschillende methodieken in te zetten, zowel voorlichtingsbijeenkomsten, weerbaarheidstrainingen, steungroepen als dialoogbijeenkomsten. Ook worden verschillende werkvormen en theatrale middelen ingezet. De werkwijze bij een activiteit is afhankelijk van het specifieke doel en van de wensen en behoeften van de deelnemers. De projectactiviteiten worden aangehaakt bij bestaande netwerken en activiteiten van de (zelf)organisaties. Tijdens de voorlichtingsbijeenkomsten brengen getrainde externe voorlichters met behulp van de film "Als ik haar was..." (zie 8.1) het gesprek op gang. Er worden *contactvrouwen* uit de doelgroep getraind om zelf voorlichtingen te geven, om signalen op te vangen en slachtoffers te verwijzen. Ook wordt een aantal mensen getraind om voorlichting te geven over rechtspositie en achterlating.

Achtergrond

Het project wil een dialoog bevorderen in de gemeenschappen door de verschillende partijen gezamenlijk de bestaande situatie en de veranderingswensen en mogelijkheden te laten bespreken. Wat zijn de goede en de schadelijke kanten van onze gemeenschappelijke opvattingen en tradities? Wat willen we anders en hoe doen we dat? Een cruciale stap in dit proces is dat men het gebruik van geweld openlijk afkeurt, zodat er in de gemeenschap ruimte ontstaat om de oorzaken van onveiligheid en geweld aan te pakken.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

De methodiek kenmerkt zich door de ontwikkeling 'door, met en voor de doelgroep'. Het bespreekbaar maken en het aanpakken van huiselijk geweld *met* de doelgroep zelf, vanaf het begin en in alle fasen van het proces, is een voorwaarde voor het slagen ervan.

Om vertrouwen en veiligheid te creëren bij de doelgroepen hebben de projectmedewerkers moeten "meebewegen met de doelgroep".

Zij hebben de plannen afgestemd en bijgesteld en het tempo aangepast aan de doelgroep. Dat betekende tijd en rust nemen. De wijze van benaderen van de doelgroepen en het durven confronteren met hun taboes bleken bepalende elementen voor succes.

Er is veel tijd en energie gestoken in het contactleggen en het creëren van draagvlak in de (omgeving van) de doelgroep, door het inschakelen en blijven betrekken van sleutelfiguren en vertrouwenspersonen, die het veld en de doelgroep kennen. Zij hebben een brug geslagen tussen de doelgroep(en) en het werkveld en geadviseerd over een effectieve aanpak.

Ook bleken de korte lijnen tussen de medewerkers onderling en het beschikken over medewerkers die de doelgroepen goed kennen en ingangen hebben, een belangrijke succesfactor.

Ontwikkeling en uitvoering

St. Welsaen (www.welsaen.nl) en BVO: www.stichtingbvo.nl

De methodiekbeschrijving 'In gesprek'; Bureau Artant (2011) is verkrijgbaar bij Stichting Welsaen. Welsaen biedt een advies- en trainingstraject voor de methodiek in andere gemeenten.

Stichting Palet - adviseurs diversiteit - ontwikkelde een vergelijkbaar project in drie Noord-Brabantse regio's. Voor meer informatie:

- Hoe gekleurd is geweld? Strategieën bij geweld in allochtone gezinnen; 2005.
- Een kwestie van vertrouwen. Preventie huiselijk geweld in allochtone gezinnen in zes stappen; 2008.

Uitgave: PON, Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant.

8.3 Hand in hand tegen huwelijksdwang

Het bespreekbaar maken van huwelijksdwang tijdens informatiebijeenkomsten voor moslimjongeren en ouders.

Doel

Het doel van het project *Hand in hand tegen huwelijksdwang* is een bijdrage te leveren aan het voorkomen van gedwongen uithuwelijking. Dit wordt bereikt door drie doelstellingen:

- Het bevorderen van een bewuste, eigen partnerkeuze door moslimjongeren.
- Het bevorderen van een open communicatie hierover tussen moslimjongeren en hun ouders.
- Deskundigheidsbevordering van professionals over huwelijksdwang en partnerkeuze.

Doelgroep

Islamitische leden van migrantengemeenschappen waarin huwelijksdwang aan de orde is, zowel ouders als jongeren. Daarnaast professionals.

Het project

Veel moslims blijken niet over de juiste informatie te beschikken over hoe vanuit het geloof tegen gedwongen uithuwelijking wordt aangekeken. Om de boodschap goed voor het voetlicht te brengen wordt samengewerkt met imams en islamdeskundigen uit de gemeenschappen. Er worden voorlichtingen georganiseerd bij de aangesloten (zelf)organisaties en moskeeën (onder andere Turks, Marokkaans, Pakistaans, Surinaams, Nederlands). In deze vertrouwde en laagdrempelige omgeving voelt de doelgroep zich over het algemeen vrij om over gevoelige thema's te spreken. Eerst worden vier informatiebijeenkomsten georganiseerd voor moslimjongens. Daarnaast worden twee informatie- en discussiebijeenkomsten voor jongens en meisjes gezamenlijk en zes voor jongeren en ouders gezamenlijk gehouden. Vervolgens worden in vijf andere steden, in samenwerking met plaatselijke partnerorganisaties, vergelijkbare voorlichtingsbijeenkomsten gehouden. In de benadering is gekozen voor de islamitische identiteit en het benutten van islamitische bronnen.

Voor de professionals werd een conferentie georganiseerd en de publicatie "Hand in hand tegen huwelijksdwang" opgesteld en verspreid.

Achtergrond

In de beginsituatie is er bij de doelgroep sprake van ontkenning van het probleem, huwelijksdwang is niet bespreekbaar, of mensen zijn zich niet bewust van het probleem. De werkwijze in het project is bottom-up, om binnen de eigen gemeenschappen huwelijksdwang aan de orde stellen, aansluitend op de belevingswereld van de doelgroep. Er is veel geïnvesteerd in het winnen van vertrouwen. Na de eerste ontkenning van het probleem en weerstand om erover te praten, komt een bewustwording op gang en wordt het onderwerp bespreekbaar.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

In het project werd gewerkt met een 'Sturingsmodel' van bewustwording, attitudeverandering naar gedragsverandering. Het is gelukt om een zeer gevoelig onderwerp effectief bespreekbaar te maken. Draagvlak, commitment, vertrouwen en de mensen meekrijgen zijn essentieel. Voor veel mensen was het een eyeopener om anders naar partnerkeuze te kijken, te erkennen dat uithuwelijking niet bij de islam hoort. Ouders zijn niet op een beschuldigende manier, maar als medestanders benaderd. Zij willen immers ook het beste voor hun kind. Door het project is een start gemaakt met een mentaliteitsverandering, er is een duidelijke norm gesteld dat gedwongen uithuwelijking niet geoorloofd is volgens de islam en dat het een schending is van de mensenrechten.

De succesfactoren waren verder de aansluiting op de leefwereld van de doelgroepen, het inzetten op de gehele gemeenschap en het betrekken van sleutelfiguren. Ook was het bewustzijn van de eigen rol als organisator van belang, in dit geval een islamitisch platform. Deze positie wordt versterkt als de organisatie in de media een goed en genuanceerd beeld geeft over huwelijksdwang en de doelgroepen niet tegen de haren instrijkt.

Ontwikkeling en uitvoering

SPIOR, Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond, in Rotterdam: www.spior.nl

Het project was een vervolg op het project 'Het recht van de vrouw ligt in haar eigen hand' van SPIOR.

Zie: "Hand in Hand tegen Huwelijksdwang" (SPIOR, 2007).

8.4 Aan de goede kant van de eer

Het bespreekbaar maken van eerge relateerd geweld door materialen en trainingen voor zelforganisaties aan te bieden en het stimuleren van samenwerking tussen zelforganisaties, lokale overheden en instanties.

Doel

Aan de goede kant van de eer richt zich op het tegengaan van eerge relateerd geweld door het vermeerderen van kennis en vergroten van inzicht onder potentiële risicogroepen, het stimuleren van bewustwording, het vergroten van de weerbaarheid en zelfredzaamheid, het zorgen voor een mentaliteitsverandering en het aanreiken van gedragsalternatieven. Daarnaast richt het project zich op netwerken: samenwerking op gang brengen en stimuleren van migranten(zelf)organisaties met andere organisaties en (hulp) instanties die zich met eerge relateerd geweld bezighouden.

Doelgroep

Het aanbod is in eerste instantie bedoeld voor lokale zelforganisaties, netwerken en sleutelpersonen. Daarnaast richt het project zich op lokaal bestuur, politie, hulpverlening, welzijn en anderen die te maken hebben met slachtoffers van eerge relateerd geweld.

Het project

Aan de goede kant van de eer is een landelijk Meerjaren Kaderprogramma, waarin verschillende deelprojecten en activiteiten worden uitgevoerd. Het programma is in tien verschillende gemeenten uitgevoerd in samenwerking met lokale zelforganisaties (waaronder HTIB in Amsterdam), lokaal bestuur en maatschappelijke instellingen (in de periode 2007-2010).

De drie koepelorganisaties voor migranten, IOT, SMN en VON, ontwikkelden en organiseerden zowel gezamenlijk als gescheiden van elkaar diverse projecten en activiteiten voor hun achterban. (Het onderdeel dat VON uitvoerde, *Changemakers Eerge relateerd Geweld*, is in dit verslag in 5.1.5. apart beschreven). Als eerste stelden de minderhedenkoepels gezamenlijk een handelingsprotocol op. Dit beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van migranten- en vluchtelingenorganisaties in de preventieve aanpak van eerge relateerd geweld. Het biedt richtlijnen voor organisaties die aan de slag willen met de aanpak van eerge relateerd geweld. Ook biedt het professionele (hulp)instanties inzicht in de mogelijkheden van zelforganisaties. Dit protocol is de basis voor alle activiteiten die de koepelorganisaties met lokale zelforganisaties organiseerden. Er zijn onder andere methodieken en trainingen beschikbaar waarmee zelforganisaties kunnen werken. Er is voorlichtingsmateriaal, een website www.eervol.com en er zijn twee trainingen ontwikkeld: 'W(eer)baarheid in opvoeding! Training voor jonge en toekomstige moeders' en de training voor 'Changemakers'.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

De brede bundeling van krachten van en samenwerking tussen de verschillende migranten- en vluchtelingenorganisaties was een succesfactor. Net als de verscheidenheid in activiteiten, waardoor een breed scala aan doelgroepen kon worden bereikt. Ook de aanpak van binnen naar buiten toe werkte succesvol.

Een sleutelrol van de lokale zelforganisaties is belangrijk, want zij kennen hun achterban het beste en kunnen met de ontwikkelde activiteiten en trainingen een mentaliteitsverandering bereiken. Zo leveren zij een belangrijke bijdrage aan de strijd tegen eegerelateerd geweld.

Ontwikkeling en uitvoering

Het project werd, mede op initiatief van het interdepartementale Programma Eegerelateerd Geweld, uitgevoerd door het Inspraakorgaan Turken (IOT): www.iot.nl, het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN): www.smn.nl, Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON): www.vluchtelingenorganisaties.nl, en de Rijksoverheid.

Vanuit het project is een Toolkit *Aan de goede kant van de eer* ontwikkeld, te bestellen bij de koepelorganisaties.

8.5 Changemakers Eergerelateerd Geweld

Het veranderen van attitude en gedrag ten aanzien van eergerelateerd geweld door het opleiden en inzetten van *changemakers*, het ondersteunen van zelforganisaties en samenwerken met lokale instanties.

Doel

Een vorm van *civic driven change* bewerkstelligen, te omschrijven in vier stappen: 1. (H)erkennen van het probleem; 2. Innemen van een standpunt; 3. Veranderen van houding en 4. Veranderen van gedrag.

Doelgroep

Leden van vluchtelingengemeenschappen waarin eergerelateerd geweld aan de orde is, en hun zelforganisaties.

Het project

Via de methodiek *Changemakers Eergerelateerd Geweld* worden voortrekkers getraind om anderen te inspireren zich bij de changemakersbeweging aan te sluiten. De methodiek "Changemakers Eergerelateerd Geweld" bestaat uit drie onderdelen:

- Het opleiden van changemakers uit risicogemeenschappen om een mentaliteitsverandering te starten.
- Het ondersteunen van changemakers en zelforganisaties bij lokale activiteiten gericht op maatschappelijke preventie.
- Het organiseren van samenwerking met lokale hulpinstellingen en politie, om potentiële slachtoffers en daders op te kunnen vangen en/of aan te kunnen pakken.

Bij het eerste onderdeel worden kaderleden van gemeenschappen getraind in een basis- en een verdiepingstraining. De nadruk ligt daarbij op positionering van jezelf in de problematiek rond eergerelateerd geweld: welke verantwoordelijkheden heb ik als changemaker om dit te stoppen en wat kan ik doen? Concrete stappen van verandering worden met de deelnemers doorgenomen.

Van vrijwel iedere (zelf)organisatie worden bestuurders getraind die sturing kunnen geven aan de organisatie. Zij kunnen als contactpersoon functioneren tussen bestuur met politiek en ketenpartners.

Daarnaast worden 'aanjagers' getraind om het onderwerp te agenderen in de gemeenschap, als mentaliteitsveranderaars. Dit zijn vluchtelingen met een trainers- en/of voorlichtersachtergrond. Deze changemakers vormen coalities en ondersteunen elkaar bij de aanpak van eergerelateerd geweld.

Voor het tweede onderdeel werd de 'Change Guide' ontwikkeld: een gids met 'tips and tricks' voor getrainde changemakers om een mentaliteitsverandering in hun omgeving te starten. Hierin staan voorbeelden van werkvormen en uitleg over de manier waarop mensen veranderen van houding en gedrag rond onderwerpen als eergerelateerd geweld. In de Change Guide staan contactgegevens van relevante organisaties en potentiële, deskundige, samenwerkingspartners.

(Kaderleden van) vluchtelingenorganisaties zijn inhoudelijk en financieel toegerust om activiteiten te organiseren ter bestrijding van eergerelateerd geweld, en om als gelijkwaardige partner in de ketenaanpak van eergerelateerd geweld op lokaal niveau te participeren. Voor de lokale samenwerkingsverbanden zijn een Handelingsprotocol en Samenwerkingsconvenant ontwikkeld en ondertekend. Deze samenwerking verhoogt het gevoel van eigenwaarde van vluchtelingen en hun volwaardige participatie in de samenleving.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

Een succesfactor is de structuur van het project, waarin de vluchtelingen zelf als probleemeigenaar opstaan en verantwoordelijk zijn voor zowel de ontwikkeling van de methodiek als voor de uitvoer van (onderdelen) ervan. Men spreekt dus niet van 'doelgroep', maar van 'deelnemers', 'ontwikkelaars' en 'mede-eigenaars'. Dit bevordert de actiegerichtheid van leden van vluchtelingengemeenschappen, de samenwerking met ketenpartners en het versterken van het netwerk. De trainingen verdiepen en verbreden het inzicht van de kaders van de organisaties in de problematiek rond eengerelateerd geweld, zodat zij gerichte activiteiten voor hun achterban kunnen organiseren.

De vluchtelingen voelen zich betrokken bij de aanpak van eengerelateerd geweld en dragen dit uit naar hun directe omgeving; zij voelen zich meer verantwoordelijk om dit uit te bannen. De onderlinge steun en taakverdeling hiervoor is vergroot.

Ontwikkeling en uitvoering

Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON): www.vluchtelingenorganisaties.nl, als onderdeel van het project *Aan de goede kant van de eer* (8.4).

8.6 De Zwarte Tulp

In een serie van lessen met opdrachten, een documentaire en discussies, wordt eengerelateerd geweld onder jongeren op scholen bespreekbaar gemaakt.

Doel

Het doel van het project *De Zwarte Tulp* is om jongeren te laten nadenken over keuzes maken en het recht om je eigen keuzes te maken. Het project wil hen laten nadenken over antwoorden op vragen als: Welke invloed hebben tradities en cultuur op jouw leven? Welke rol speelt eer in jouw leven en wat kun je doen als je vanwege het eergevoel van je familie niet het leven kunt leiden dat je wilt? Door 'schadelijke tradities' bespreekbaar te maken werkt het project werken aan een bewustwording van de eigen normen en waarden.

Doelgroep

De bovenbouwafdelingen van VMBO, HAVO en VWO en daarnaast het MBO en HBO.

Het project

De methodiek "Zwarte Tulp" bestaat uit een lessenserie met verschillende elementen. Er vindt kennisoverdracht plaats met feiten en cijfers over eengerelateerd geweld. Leerlingen krijgen inzicht in eerwraak/eengerelateerd geweld, en in het bespreekbaar maken daarvan. Zij worden bewust gemaakt van de eigen normen en waarden rond partnerkeuze, seksualiteit, man-vrouwrollen. Zij reflecteren op de eigen denkwereld over eengerelateerd geweld. De trainer werkt aan een mentaliteitsverandering ten aanzien van (achterliggende problematiek bij) ongelijke rechten en keuzemogelijkheden voor meisjes en jongens. De leerlingen worden zich bewust van de invloed van "schadelijke tradities" en de ernstige gevolgen van geweld, mede gepleegd vanwege die tradities. De trainers begeleiden en stimuleren dit bewustwordingsproces en gaan met de groep aan de slag via rollenspellen, discussies, theater- en schilderopdrachten. De documentaire 'Verdwaalde Gezichten', opgenomen in Turkije en Nederland, maakt de gevolgen van eengerelateerd geweld zichtbaar.

De methodiek "De Zwarte Tulp" bestaat uit twee lessenseries: een lange en een korte versie. De lange versie bestaat uit vijf themalessen van elk 90 lesminuten. Deze zijn beschreven in een werkboek voor de leerlingen. Voor de trainers is een handleiding beschikbaar. De korte lessenserie bestaat uit twee themalessen van 90 minuten. Het thema is: Wat betekent eer voor jou? Wat betekent eengerelateerd geweld volgens jou? Er zijn een bijbehorend leerlingenwerkboek en een trainershandboek ontwikkeld. Tijdens beide lessenseries wordt de documentaire "Verdwaalde Gezichten" getoond, die de jonge Nederlands-Turkse initiatiefneemsters van de Stichting De Verdwaalde Gezichten maakten.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

Er is bij de ontwikkeling van de lessenserie aansluiting bij jongeren gezocht. Ook bij de opbouw en bij de uitvoering staat die aansluiting voorop. Dat gebeurt (in de lange versie) van de lessen door vragen te stellen als: wie ben je, wat zijn je toekomstdromen? Daarnaast door de lessen te beginnen met leuke onderwerpen en creatieve werkvormen en langzamerhand moeilijker thema's te behandelen.

Het pakket richt zich niet op een specifieke culturele groep maar op alle jongeren, omdat in de multiculturele samenleving jongeren van verschillende culturele achtergronden met elkaar opgroeien. Daar komt bij dat er 'cultureel gemengde' relaties ontstaan, wat spanningen en problemen kan geven, omdat niet alle ouders hier voor open staan.

Het is de bedoeling dat de methodiek een standaard onderdeel vormt van loopbaan- en burgerschapslessen in het voortgezet onderwijs. Om deze inbedding te garanderen betreft Stichting De Verdwaalde Gezichten de zorgcoördinatoren en de docenten vanaf het eerste contact met een school.

Ontwikkeling en uitvoering

Stichting De Verdwaalde Gezichten: www.verdwaaldegezichten.nl

8.7 Ken uw rechten!

Voorlichtingscampagne Rechtspositie en Achterlating voor Turkse en Marokkaanse migrantengroepen.

Doel

De verbetering van de rechtspositie van migrantenvrouwen, kinderen en jongeren, en het bevorderen van zelfstandigheid, emancipatie en participatie. De verbetering van hulpverlening en preventie, en de borging van activiteiten en expertise in reguliere instellingen.

Een stevig netwerk bouwen van ketenpartners op lokaal, nationaal, bilateraal en internationaal niveau.

Doelgroep

Primaire doelgroep: Marokkaanse en Turkse migrantenvrouwen en jongeren (en mannen). Activiteiten voor andere migranten- en vluchtelingengroepen zijn in ontwikkeling.

Daarnaast: professionals en vrijwilligers werkzaam in diverse sectoren van gezondheidszorg, welzijn, hulpverlening, onderwijs, overheid en rechtsbijstand.

Tenslotte landelijke en internationale beleidsmakers en politici.

Het project

De problemen rond rechtspositie, gedwongen achterlating en huwelijksdwang zijn vaak een combinatie van een afhankelijke positie, machtsverschillen en problemen met het Nederlandse familierecht, vreemdelingenrecht en het familierecht in het land van herkomst, familie- relatie- en opvoedingsproblemen en verschillend vormen van geweld.

Het project werkt volgens een integrale aanpak en bestaat uit:

- Training voor voorlichters met een Arabische/Berberse en Turkse/Koerdische achtergrond. Ruim 100 vrouwen en mannen uit vijf landelijke regio's werden getraind om voorlichting te geven aan Marokkaanse en Turkse migrantengroepen. Programma's voor andere nationaliteiten zoals Afghaans, Somalisch, Iraaks, Iraans, Egyptisch en anderen zijn in ontwikkeling.
- Voorlichtingsbijeenkomsten voor migrantengroepen op lokaal niveau; in buurten, scholen en organisaties. De bijeenkomsten worden georganiseerd door lokale of regionale partners en begeleid door de voorlichters.
- Ontwikkelen en verspreiden van informatie- en voorlichtingsmateriaal voor Turkse en Marokkaanse groepen, voorlichters, vrijwilligers en professionals over familie- en vreemdelingenrecht en gedwongen achterlating; tweetalige brochures met (nood)zakboekje.
- Een steunpunt en telefonische hulplijn voor achtergelaten vrouwen en kinderen, die kunnen hier terecht voor advies, melding en ondersteuning vanaf het eerste telefoontje tot en met hulp en opvang in Nederland. In samenwerking met Stichting Steun Remigranten (SSR).
- Deskundigheidsbevordering voor professionals zoals hulpverleners, juristen en ambtenaren in de vorm van een landelijke conferentie en daaraan verbonden regionale werkconferenties. Informatie, tips en advies over signalering, identificatie, doorverwijzing en hulpverlening, ook gericht op het versterken van samenwerking en het optimaliseren van de hulpketen.
- Samenwerkingsovereenkomsten met organisaties van relevante ketenpartners om de continuïteit van de aanpak in Nederland te waarborgen. Opbouwen en versterken van netwerken van ketenpartners op lokaal, nationaal, bilateraal en internationaal niveau vooral gericht op preventie, verwijzing en hulpverlening.
- Een lobby onder beleidsmakers en politici voor een beter mensenrechtenbeleid en een sterkere rechtspositie voor migranten en vluchtelingen.
- Expertmeetings in Marokko en Nederland met Marokkaanse en Nederlandse deskundigen, politici, beleidsmakers en relevante instanties en vrouwenorganisaties.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

Het werken op meerdere sporen, het afstemmen en samenwerken draagt bij aan het succes. Net als het zorgen dat de informatie op alle niveaus en bij alle betrokkenen onder de aandacht komt. Door de vele voorlichtingsbijeenkomsten worden veel migranten bereikt.

Voorwaarden hiervoor zijn het flexibel inspelen op behoeften, dit betekent voortdurend verder ontwikkelen van materiaal en aanpak passend bij de huidige groepen met uitbreiding naar andere migranten- en vluchtelingengroepen. Ook de samenwerking/netwerking op nationaal/bilateraal niveau heeft positieve resultaten.

Het project "Ken uw rechten" werkt als motor voor emancipatie van de migrantenvrouwen.

Ontwikkeling en uitvoering

Landelijke Werkgroep Mudawannah in samenwerking met onder andere Emancipatiebureaus, SSR in Marokko en Nederland, Stichting Kezban, Palet, BOZ Brabant en MVVN.

www.steunremigranten.nl en www.stichtingkezban.nl

De informatiebrochure 'Ken uw rechten' is verkrijgbaar in het Nederlands, Turks en Marokkaans.

8.8 Veilige Haven

De organisatie biedt advies en steun bij eengerelateerd geweld en huwelijksdwang aan lesbische, homo- en biseksuele jongeren en volwassenen met een migrantenachtergrond via inloopsprekuren, opvang en spoedhulp.

Doel

Laagdrempelige ondersteuning, advies, hulp en begeleiding bieden bij (onder andere) eengerelateerd geweld en huwelijksdwang.

Doelgroep

Lesbische, homo- en biseksuele jongeren en volwassenen met een migrantenachtergrond die vanwege hun geardeerdheid in de problemen komen met hun familie en culturele en/of religieuze gemeenschap.

Het project

Veilige Haven biedt ondersteuning aan jongeren, mannen en vrouwen uit multicultureel Amsterdam en omstreken, die een plek zoeken waar ze terecht kunnen met hun homo-, biseksuele, lesbische of transgender gevoelens. *Veilige Haven* biedt gezelligheid en een plek om in een ongedwongen sfeer gelijkgestemden tegen te komen, waar onder een laagdrempelig “wereldcafé”. Er zijn verschillende voorzieningen, variërend van inloopsprekuren tot opvang en spoedhulp. De medewerkers begeleiden individuele gesprekken en groepsactiviteiten, met als doel zelfacceptatie. Ze verwijzen naar de juiste hulpverlening, en naar een onderdak als degene thuis niet (meer) terecht kan. Ook coördineren zij de hulp.

Van de zestig tot honderd cliënten per jaar heeft ongeveer 80% een islamitische achtergrond. Er wordt niet expliciet geregistreerd op eengerelateerd geweld en huwelijksdwang. Er wordt ook niet altijd naar gevraagd, dat hangt af van wat bezoekers zelf aandragen. In zeker één op de drie zaken zijn de jongeren slachtoffer van (eengerelateerd) geweld, maar er lijkt een groot ‘dark number’. Als er wel eengerelateerd geweld speelt of dreigt, verwijst *Veilige Haven* naar de politie, bijvoorbeeld naar het project *Roze in Blauw*.¹ De aangiftebereidheid is klein. *Veilige Haven* wijst ook op de mogelijkheid om alleen een melding te doen bij de politie. Binnen *Veilige Haven* zijn zes plaatsen voor begeleid wonen voor jongeren die met eengerelateerd geweld te maken hebben. De plekken zijn redelijk anoniem. Er zijn twee maatschappelijk werkers aanwezig, zij begeleiden de huiskamervergaderingen.

Veilige Haven is lid van het Amsterdamse Ketenoverleg Eengerelateerd Geweld. Dit heeft een duidelijke meerwaarde, want veel autochtone hulpverleners hebben geen kennis van de doelgroep en hun specifieke problemen.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

De medewerkers hebben een vergelijkbare achtergrond en ervaringen als de doelgroep. Zij geven advies, maar zullen nooit aansturen op een ‘coming out’. *Veilige Haven* is laagdrempelig en vrijblijvend. De focus bij de ondersteuning ligt op zelfacceptatie en bewustwording.

De deskundigheid van de medewerkers is ook een succesfactor. Zij begrijpen de cliënten omdat zij weten hoe zij met mensen uit een andere cultuur moeten omgaan. Ook hebben zij empathie en betrokkenheid. “Men moet meevoelen, maar niet meegaan”.

Ontwikkeling en uitvoering

Veilige Haven was onderdeel van Schorer, het (voormalig) Nederlands instituut voor homoseksualiteit, gezondheid en welzijn, en nu ondergebracht bij het COC Amsterdam.

www.cocamsterdam.nl/veilige-haven

8.9 Meldpunt Eergerelateerd Geweld Amsterdam

Preventie en ketenaanpak bij eergerelateerd geweld door middel van advies, hulp en bemiddeling bij eerconflicten.

Doel

Adviseren, eventueel bemiddelen en verwijzen naar opvang en hulpverlening. Daarnaast het geven van advies en ondersteuning aan professionals bij zaken waar (mogelijk) eergerelateerd geweld speelt.

Doelgroep

- Slachtoffers van eergerelateerd geweld uit Amsterdam.
- Hulpverleners en andere professionals uit Amsterdam.

Het project

De medewerkers van het Meldpunt Eergerelateerd Geweld hebben zich gespecialiseerd in het herkennen van signalen en risico's van eergerelateerd geweld. Het Meldpunt gebruikt een zelf ontwikkelde risico-inventarisatie om te achterhalen of er sprake is van eergerelateerd geweld. De medewerkers beheersen verschillende methoden om te interveniëren op een manier waardoor een conflict in families over de familie-eer vermindert en geweldloos eerherstel of bemiddeling tussen families mogelijk is. Daarnaast is het verwijzen naar opvang en hulpverlening een belangrijke taak. Het Meldpunt blijft de cliënt nog enige tijd volgen met het oog op de veiligheid, nadat het contact is afgesloten, ook als een cliënt naar een andere gemeente is verhuisd.

Bij het Meldpunt worden alle meldingen van eergerelateerd geweld in Amsterdam geregistreerd. Alle aanmeldingen bij de politie gaan ook naar het Meldpunt. Bij ingewikkelde zaken werkt het Meldpunt samen met het Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld (het *LEC EGG*).

In het Meldpunt werken de hulpverlenende kant en de strafrechtelijke kant (via de politie) nauw. Er is nauwe samenwerking met de opvanginstellingen, hulpverleners en cultuurdeskundigen. Het Meldpunt zette een hulpverleningsnetwerk op en heeft iedere twee weken een casuïstiekoverleg met politie, Bureau Jeugdzorg en andere betrokken hulpverleningsinstellingen. Per casus wordt het plan van aanpak bijgesteld met afspraken over wie wat doet. Op beleidsniveau is er eens per drie maanden overleg tussen de organisatie, de ketenpartners en de gemeente.

Om de preventie en signalering te bevorderen verzorgen de medewerkers van het Meldpunt regelmatig voorlichtingen en workshops aan zelforganisaties en buurthuizen. Ook bieden zij voorlichtingen en trainingen aan diverse professionals (ook in opleiding).

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

Het beschikken over professioneel werkende, deskundige medewerkers die 'feeling' hebben voor de problematiek van eergerelateerd geweld, en zij zien het bespreekbaar maken als belangrijke taak. Dat zijn voorwaarden voor een succesvol meldpunt. De medewerkers kunnen zich onpartijdig opstellen, niet gelijk oordelen en veroordelen, niet de eigen normen en mening opleggen. De medewerkers hebben een brede blik op mensen en culturen.

Het delen van kennis en de intensieve samenwerking met de politie en andere ketenpartners is daarnaast een belangrijke succesfactor. De toegankelijkheid van het Meldpunt voor zowel cliënten als hulpverleners, en de mogelijkheid om op korte termijn advies te kunnen geven zijn ook succesfactoren. Het Meldpunt meet het succes af aan de jaarlijkse toename van het aantal aanmeldingen.

De bekendheid met eergerelateerd geweld en met het Meldpunt neemt toe.

Belangrijk voor het succes is ook dat er door de financier, de gemeente Amsterdam, geen termijn aan het Meldpunt is gesteld, er is daardoor enige zekerheid over voortgang.

Ontwikkeling en uitvoering

Het Meldpunt is onderdeel van de Blijf Groep. De BlijfGroep biedt preventie, opvang en ambulante hulp bij huiselijk geweld in Noord-Holland en Flevoland.

www.blijfgroep.nl/hoe-wij-helpen/meldpunt-eergerelateerd-geweld

8.10 Van huis uit

Preventie van (escalatie) van eergerelateerd geweld door bemiddeling en voorlichting door gemeenschapsbemiddelaars.

Doel

Het preventief aanpakken van eergerelateerd geweld door het voorkomen of de-escaleren van conflicten in en tussen families, en het op een laagdrempelige manier voorlichting geven over de problematiek.

Doelgroep

Leden van culturele gemeenschappen waarin eergerelateerd geweld aan de orde is.

Het project

Het project *Van huis uit* bereikt haar doel door signalen van conflicten en geweld vanwege de familie-er in een vroegtijdig stadium op te pakken, de mensen tot rede te brengen en te laten luisteren naar elkaar. Hiervoor worden sleutelfiguren aangezocht die de ogen en oren van een gemeenschap vormen en die op vrijwillige basis als 'gemeenschapsbemiddelaar' willen optreden. Het zijn mensen die weten wat er speelt in een gemeenschap en die hierbinnen voldoende vertrouwen en gezag hebben. Er zijn in het project vijftientig mannen en vrouwen afkomstig uit een van de culturele gemeenschappen, bereid gevonden. In het dagelijks leven hebben zij vaak een hulpverlenerfunctie. Voordat zij aan de slag gaan krijgen zij een uitgebreide training, onder andere in mediation technieken.

De gemeenschapsbemiddelaars kunnen vroegtijdig ingrijpen bij conflicten in en tussen families. Daarmee slagen zij er (meestal) in om het conflict en/of het geweld vanwege de familie-er te voorkomen of te de-escaleren. Ze bieden bemiddeling, geven voorlichting en slaan bruggen tussen mensen. Zij staan boven de partijen en kijken naar het gezamenlijk belang. Zij handelen op persoonlijke titel, zijn heel betrokken, en doen dit werk vrijwillig. In hun bemiddelingswerk gebruiken ze tools vanuit de verschillende culturele dimensies.

De bemiddelaars kunnen ook op een laagdrempelige manier voorlichting geven over de problematiek. Deze voorlichtingen vinden vaak op een informele manier plaats, bijvoorbeeld op een theebrans bij iemand thuis, waar dan aangehaakt wordt om over gevoelige onderwerpen te praten. Bij de organisatie van grotere voorlichtingsbijeenkomsten werkt het project samen met zelforganisaties. Men probeert verstrengeling met deze organisaties te voorkomen om de onafhankelijkheid te bewaken.

De vijftientig bemiddelaars hebben een onderlinge taakverdeling in het bemiddelingswerk, de voorlichtingen en in het netwerken bij onder andere (zelf)organisaties en overheden. De spil in alle activiteiten is de coördinator. Deze volgt het hele traject van alle bemiddelingen, ook na afloop. De organisatie werkt samen met de ketenpartners eergerelateerd geweld in de gemeente (als het Steunpunt Huiselijk Geweld, politie, vrouwenopvang). Vanuit dit ketenoverleg werkt men met een meldingsprotocol. De bemiddelaars laten dit vooraf weten aan hun 'cliënten'.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

De onafhankelijke positie van de bemiddelaars maakt dit project tot een succes. Zij zijn niet gevraagd voor deze taak vanuit hun lidmaatschap van hun gemeenschap, maar als individu. Zij opereren neutraal, zijn onafhankelijk en onpartijdig. Zij hebben kennis over de gemeenschap, hebben er ingangen, maar ze zijn er niet mee verstrengeld. De bemiddelaars zijn betrokken bij de problematiek van eengerelateerd geweld, maar maken geen deel uit van het probleem. Er is in het project een goede balans gevonden tussen betrokkenheid en afstand. Een andere succesfactor is de toegankelijkheid van de bemiddelaar. Doordat de vrijwilligers ook voorlichtingen geven, kunnen de toehoorders daarna makkelijker de weg vinden naar zijn of haar rol als bemiddelaar.

Een duidelijk aanwezige coördinator is ook een voorwaarde voor succes. Deze volgt alle bemiddelingstrajecten, ook na afloop. Er vinden evaluaties plaats van de trajecten en andere activiteiten. En tenslotte is de samenwerking met de regionale ketenpartners een succesfactor.

Ontwikkeling en uitvoering

Stichting MOOI, de Haagse instelling voor maatschappelijke ondersteuning, in samenwerking met Odyssee, ondersteuningsorganisatie voor ontwikkelingsprocessen.

www.stichtingmooi.nl

8.11 Opvang EVA

Opvang en begeleiding na (dreigend) eengerelateerd geweld en huwelijksdwang in een speciaal ingericht opvangproject op een geheime en extra beveiligde plek.

Doel

Het bieden van opvang, bescherming en begeleiding.

Doelgroep

Meiden en jonge vrouwen in de leeftijd van 14-23 jaar, die leven in een spagaat tussen hun eigen cultuur en de westerse cultuur.

Het project

Opvang Eva (Extra Veilig Afdeling) is een pilot opvangproject met twintig plaatsen (twee keer tien). De opgenomen groep is heel divers en grofweg in tweeën te verdelen. De eerste groep bestaat uit dochters die weglopen van hun ouderlijk huis, omdat zij botsen met de strenge regels of omdat zij een vriend hebben. Er worden ook meiden opgenomen die zwanger zijn. De tweede groep bestaat uit vrouwen die zijn verstoten door hun echtgenoot of die er zelf voor hebben gekozen om bij hem weg te gaan, en waardoor er problemen ontstaan in de familie. Een groot deel van de opgevangen meiden en vrouwen is slachtoffer van eengerelateerd geweld, van huwelijksdwang en/of achterlating, of wordt hiermee bedreigd. Van de cliënten is 90% lichamelijk mishandeld, 100% is geestelijk mishandeld. Soms is er ook sprake van incest of ander seksueel misbruik.

De medewerkers van Eva zijn attent op het gedrag en de veiligheid van de meiden en vrouwen. Zij brengen structuur in hun leven en kijken met hen naar hun toekomst: wat zijn je plannen en wat wil je met je ouders? Met je man? Met name in de eerste fase van de opvang zijn, met het oog op de veiligheid, de regels heel streng (mobielte inleveren, geen internet en niet naar buiten). De medewerkers bekijken binnen een week met de cliënte of bemiddeling met de ouders of familie mogelijk is. Het Landelijke Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld (LEC EG) van de politie maakt meestal eerst een risicoanalyse van de casus. Mede op basis hiervan wordt de verdere aanpak bepaald. De meiden en vrouwen krijgen een zogenaamde “regenboogtherapie”. Ze leren nadenken over hun individuele mening en gevoelens, en hierover te praten. Dit is iets dat ze voorheen nooit hebben geleerd. Ook leren de meiden en vrouwen hoe ze kunnen samenleven met hun ouders, zonder met zichzelf, of met hun ouders in conflict te komen. Ook biedt Eva hen ‘agressieregulatie therapie’. Cliënten kunnen zo lang blijven als nodig is.

Wat maakt dit project tot een goede praktijk?

Eva is een succes omdat de veiligheid van de meisjes en vrouwen voorop staat. Eva probeert in eerste instantie haar cliënten terug te laten keren naar de eigen omgeving, zodat zij niet alle schepen achter zich verbranden na de opname. De pilot beschikt over voldoende geld om de opvang te ontwikkelen en te laten draaien, en om deskundigheidsbevordering te organiseren. Daarnaast zijn de afspraken met de regionale ketenpartners huiselijk geweld (vooral politie, Steunpunt Huiselijk Geweld, Bureau Jeugdzorg) van groot belang om de noodzakelijke snelle werkprocedures te realiseren. Tenslotte is het vermogen om te leren van de gemaakte fouten, van zowel de eigen als de andere instellingen, en om deze fouten een volgende keer te voorkomen, van wezenlijk belang voor succes.

Ontwikkeling en uitvoering

Stichting Kompaan en De Bocht in Goirle, organisatie voor hulpverlening bij complexe vragen rond opvoeden, opgroeien en veiligheid. De opvang Eva startte tegelijk met Zahir, de opvangvoorziening van Fier Fryslân voor meiden en jonge vrouwen die bedreigd worden met eengerelateerd geweld.

www.kompaanendebocht.nl

9. Succesfactoren, wensen en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de meningen en ervaringen van de respondenten over hun werk in zelforganisaties en NGO's bij de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating belicht. In de eerste paragraaf wordt beschreven wat volgens hen bijdraagt aan het succes van een project. De tweede paragraaf gaat over belemmerende factoren. De respondenten keken hier niet alleen naar hun eigen praktijk, maar ook naar die van collega-organisaties. In de derde paragraaf zijn de wensen en behoeften van de geïnterviewde organisaties omschreven.

Succesfactoren

Wat zijn volgens de respondenten de succesfactoren van projecten en activiteiten? Hun antwoorden zijn onder te verdelen in de volgende categorieën: bottom-up werkwijze, inclusiviteit, terminologie, samenwerking, deskundigheid en continuïteit.

Bottom-up

Succesvolle projecten zijn geïnitieerd of worden volgens de respondenten ondersteund vanuit de eigen gemeenschap. Het is noodzakelijk dat het project draagvlak en commitment heeft bij de achterban. De communicatie met de achterban is hierbij van groot belang. De organisatie moet de achterban goed uitleggen wat zij wil bereiken en hoe zij hen hierin mee wil nemen. Het is van belang om de signalen uit de achterban op te pikken, te vertalen en te gebruiken als basis voor het projectplan om financiers en overheden erbij te betrekken. De signalen die de organisatie oppikt moet zij terug geven aan de achterban en met hen bespreken. Daarmee heeft de organisatie volgens de respondenten recht van spreken en meer garantie op draagvlak en dus succes. Als succesfactor geldt ook dat medewerkers niet vóór de deelnemers werken, maar met hen samenwerken. Er is geen sprake van een 'doelgroep', maar van 'deelnemers', van 'mede-eigenaars'. Medewerkers stimuleren deelnemers om het probleem mee aan te pakken. De manier van werken sluit aan bij de groep, bij hun vragen en ervaringen. Vertrouwen in elkaar en in de medewerkers is daarbij eveneens een voorwaarde voor succes. Het is belangrijk dat een organisatie zich steeds afvraagt hoe bepaalde dingen worden gedaan en hoe de doelen het beste bereikt kunnen worden. De deelnemersgroep bepaalt het tempo en de kwaliteit van het project. Respondenten zien daarnaast dat er waar nodig en mogelijk, een specifieke benadering en aanbod is voor vrouwen en voor mannen, voor jongeren en voor volwassenen een succesfactor. Tegelijk is er voldoende inspanning om een dialoog tot stand te brengen tussen de seksen en tussen de leeftijdsgroepen.

Inclusiviteit

Een succesvol project of aanbod is toegankelijk en laagdrempelig voor de beoogde deelnemers. Het sluit aan op hun behoeften en hun belevingswereld. Ook andersdenkenden en kritische geluiden zijn welkom: medewerkers stimuleren dit juist en dagen de deelnemers hiertoe uit. Zij prikkelen tot kritisch nadenken en open discussies. Een succesvol project heeft een diversiteit aan activiteiten en/of voorlichtingsmaterialen (eventueel ook in eigen taal).

Terminologie

Bij een succesvol project sluiten de taal en de begrippen die de medewerkers gebruiken aan bij de beleving van de achterban. Daarvoor moet eerst helder zijn wat de achterban verstaat onder eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Vaak blijkt dat er geen helder onderscheid gemaakt wordt tussen huiselijk geweld en eengerelateerd geweld. Dit kan betekenen dat de organisatie in aankondigingen van voorlichtingen over 'huiselijk geweld' spreekt, en niet over 'eengerelateerd geweld'.

Aansluiten bij de achterban betekent ook dat de organisatie kiest voor positieve invalshoeken voor themabijeenkomsten, bijvoorbeeld “Moeders, dochters en de partnerkeuze” in plaats van “Huwelijksdwang”. Het is echter naar financiers en politiek strategisch juist wel van belang om de concrete problematiek te benoemen.

Samenwerking

Samenwerking zien alle respondenten als belangrijke factor voor succes. Zij leggen het accent op samenwerking met de ketenpartners, zoals politie en hulpverlening. De ‘achterkant van de keten’ moet op orde zijn bij activiteiten. Dat wil zeggen dat voorlichters over eengerelateerd geweld of huwelijksdwang, de deelnemers die met hun geweldservaringen naar buiten komen, kunnen verwijzen. Zij moeten erop kunnen vertrouwen op de professionele instanties die deskundige hulp bieden aan de slachtoffers of de geweldplegers vervolgen.

Hoe de samenwerking tussen zelforganisaties en professionele instellingen eruit moet zien? Dat kan volgens de respondenten op verschillende niveaus: op beleidsmatig en op casusniveau. Per gemeente kan de ‘ketenaanpak’ verschillen, waarmee ook de rol van zelforganisaties verschilt.

De samenwerking binnen de gemeentelijke keten van voorlichting – hulp – vervolging is succesvol als is voldaan aan de volgende condities en criteria:

- Vooraf duidelijkheid over de doelen van de samenwerking en welke deskundigheid nodig is om de doelen te bereiken.
- Er is onderling vertrouwen, maar ook erkenning en herkenning van elkaars specifieke deskundigheid en positie.
- De samenwerkingspartners benoemen over en weer de ideeën, de (voor)oordelen en angsten.
- Er is overeenstemming over de definities van huiselijk en eengerelateerd geweld en huwelijksdwang, zodat er geen misverstanden ontstaan.

De ervaring is dat wanneer de samenwerkingspartners van te voren taken, rollen en verantwoordelijkheden vastleggen in bijvoorbeeld een profielschets en gedragscode dit menig misverstand is voorkomt. De respondenten geven duidelijk aan dat professionele samenwerkingspartners zich moeten realiseren dat zelforganisaties onderling verschillend zijn, ook in niveau van inzicht en erkenning van de problematiek.

Deskundigheid

Deskundigheid van betaalde en vrijwillige medewerkers van zelforganisaties en NGO’s wordt door de geïnterviewden een belangrijke succesfactor gezien. De medewerkers moeten weten hoe ze deze gevoelige thema’s kunnen inbrengen bij de achterban. Professionaliteit is een factor voor succes (wat niet betekent dat het betaald werk moet zijn). De projectmedewerkers worden zorgvuldig geselecteerd en volgden een of meerdere trainingen, die ze met goed gevolg afsloten.

De medewerkers zijn van cruciaal belang voor het welslagen van een project of activiteit. Zeker voor mediators en vertrouwenspersonen geldt onpartijdigheid en onafhankelijkheid als succesfactor. En daarom moet een organisatie bij de werving van vrijwilligers goed afwegen of zij juist wel of niet uit de eigen achterban moeten komen. Maar deze medewerkers moeten wel een goede ingang hebben bij de migrantenorganisatie en de achterban. Medewerkers van NGO’s dienen kennis te hebben van andere culturen en vanuit een intercultureel perspectief te kijken naar en te werken aan de problematiek. Succesvolle medewerkers hebben affiniteit met en empathie voor de deelnemers, maar zijn in staat om een overstijgende verbinding te maken. Zij hebben een goed contact met de deelnemers, zonder zich er in te verliezen: “meevoelen, niet meegaan”, legt een respondent uit.

Succesvolle medewerkers zijn zich bewust van hun eigen positie als medewerker/bestuurslid en van hun eigen eventuele culturele belemmeringen.

Zij durven normen en waarden ter discussie te stellen binnen de (eigen) gemeenschap. Zij durven zich kwetsbaar op te stellen, maar weten ook waar hun kracht ligt.

Zij kunnen als voorbeeld dienen voor de doelgroep, wat zeker voor jongeren belangrijk is.

Medewerkers met eigen ervaringen in de problematiek zijn pas 'ervaringsdeskundig' en succesvol als zij hun eigen problemen hebben verwerkt en breder kunnen kijken dan alleen hun eigen situatie.

Ten slotte benadrukken meerdere respondenten dat een organisatie aan kwaliteitbewaking moet doen.

Continuïteit

Aangezien een project tijdelijk is, is het zaak dat de organisatie vanaf de start aan borging van het project werkt. Dat kan door het aanbod overdraagbaar te maken, zodanig dat de methode door andere (reguliere) instellingen kan worden uitgevoerd. De methode, het project moet daarvoor beschreven worden. In de klankbordgroep werd de kanttekening gemaakt dat een methode wel, maar het *vertrouwen* bij de deelnemers *niet* zomaar is over te dragen. En vertrouwen speelt zeker bij migrantendoelgroepen de hoofdrol voor het wel of niet slagen van een project.

De continuïteit van het aanbod wordt sterker naarmate dit meer flexibel is, wanneer het steeds op maat kan worden gemaakt gerelateerd aan de wensen en behoeften van de deelnemers. Positieve elementen zijn ook het samenwerken, het adviseren en ondersteunen van zowel deelnemers als ketenpartners. Een project bouwt aan een stevige basis en een goede naam door betrouwbaar te zijn. Discipline en afspraken nakomen naar de deelnemers en samenwerkingspartners zijn succesfactoren. De continuïteit en het succes worden vergroot wanneer de (vrijwillige) medewerkers ook financieel gehonoreerd worden voor hun inzet. Tegelijk is de garantie op continuïteit groter als het aanbod niet volledig afhankelijk is van projectsubsidies, maar ook zonder subsidie kan voortbestaan. Commitment bij de gemeenschap vanaf de start, zodat de leden als 'ambassadeurs' het projectidee verder brengen in hun eigen kring, draagt hieraan bij. Al blijven altijd een of meer 'trekkers' nodig in de gemeenschap, hoe dan ook.

Wat werkt niet?

De respondenten hebben eveneens aangegeven wat in hun ogen contraproductief werkt voor projecten en activiteiten van zelforganisaties en NGO's. De elementen die zij noemen hebben vooral te maken met de houding van medewerkers en niet werkende methodes.

Geen open houding

Wanneer medewerkers hun eigen normen en waarden opleggen aan de deelnemers lukt het niet om zowel de doelgroep als het doel te bereiken. Hetzelfde effect heeft het beoordelen en veroordelen van het gedrag of opvattingen van deelnemers. Wanneer medewerkers proberen met voorbeelden aan te tonen dat de "Nederlandse" manier van doen en denken beter is, gaat het helemaal mis. Een belerende houding werkt averechts.

Wanneer medewerkers geen open houding hebben, en zij mannelijke deelnemers als (potentiële) geweldplegers benaderen, of ouders beschuldigen van mogelijke onderdrukking van hun kinderen, krijgen zij geen ingang bij de achterban.

Wanneer de organisatie naar buiten toe een sterk afkeurende mening over de problematiek neerzet, bijvoorbeeld via de media, kan dit weerstand en verzet oproepen bij de deelnemers/achterban. En vanzelfsprekend zal een project of activiteit niet slagen als de organisatie of de medewerkers geen kennis en geen affiniteit hebben met de problematiek en/of met de doelgroep. Externe deskundigen die niet de juiste ingangen binnen een gemeenschap hebben, zullen ook geen succes hebben.

Onjuist ingezette methoden

Een aantal methodische aspecten is van cruciaal belang voor het al dan niet slagen van een project. Als er alleen top-down gewerkt wordt en als de organisatie de deelnemers alleen als individu benadert en niet als lid van de familie, van de gemeenschap, zal het projectdoel niet gehaald worden. Het inzetten van uitsluitend 'ervaringsdeskundigen' is een risico, want deze kunnen een te beperkte blik hebben op wat de ander nodig heeft.

Een ander risico is het organiseren van voorlichtingen over taboeonderwerpen, terwijl de voorlichters deelnemers die met hun ervaringen naar buiten komen, niet kunnen verwijzen naar hulp en opvang.

De duurzaamheid van veranderingen in mentaliteit en gedrag is het grootst als deze veranderingen van binnenuit komen. Daarom zien de respondenten het strafbaar stellen van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang op zich als een goede zaak, maar niet als oplossing. Bijvoorbeeld het plan voor de GGD controles op besnijdenis bij meisjes, na hun vakantie in een buitenland waar meisjesbesnijdenis niet strafbaar is. Men bant daarmee de besnijdenis niet uit, omdat er in de gemeenschap geen verandering tot stand wordt gebracht.

Enkele kanttekeningen die respondenten plaatsten: veel subsidiegeld gaat naar voorlichtingen en trainingen, waar echter de geïsoleerd levende, traditioneel denkende mensen, bij wie eengerelateerd geweld aan de orde kan zijn, niet komen. Daarnaast is er vaak sprake van een Nederlandse taalbarrière bij voorlichtingen en trainingen, slecht Nederlands sprekende mensen worden niet bereikt. Een ervaring is dat het 'gevaarlijk' kan zijn om snel de media bij een project(lancering) te betrekken. Dit kan bij de achterban of deelnemersgroep verkeerd vallen vanwege de negatieve beeldvorming. Sowieso is controle op en overleg met de media voorwaarde om negatieve beeldvorming en kritiek van de achterban te voorkomen.

Tijdelijkheid

Alle respondenten zijn het erover eens dat de tijdelijkheid van projecten een gevaar vormt voor het succesvol behalen van de doelstellingen. Er worden belangrijke thema's aangezwengeld, het vraagstuk is groot qua omvang en ernst, terwijl de middelen schaars zijn en er geen follow-up is. Mentaliteitsbeïnvloeding van binnenuit is een proces dat tijd kost. Er wordt tijd en geld verloren als niet wordt gekeken naar de samenhang tussen en de effectiviteit van projecten, en als niet wordt gezocht naar creatieve manieren om de problematiek op verschillende plekken aan de orde te stellen (bijvoorbeeld ook in opvoedingsprogramma's en andere activiteiten gericht op kwetsbare gezinnen).

Wensen en behoeften

De wensen en behoeften van de organisaties zijn ondergebracht in drie hoofdthema's: eld/menskracht, samenwerking en continuïteit.

Geld/menskracht

Organisaties hebben vooral behoefte aan (extra) geld, om daarmee meer betaalde krachten en vrijwilligers aan te stellen, zodat zij de toegang naar de gemeenschappen en de signalering van problemen kunnen verbeteren. Anderen wensen meer geld voor betere of grotere huisvesting. Een organisatie wenst ondersteuning bij het zoeken naar alternatieve financieringsbronnen en bij PR- en wervingsactiviteiten.

Samenwerking

Meer inzet van ketenpartners in de samenwerking en de implementatie van de aanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang is een veelgehoorde wens.

Meer opvanglocaties voor bedreigde homoseksuele jongeren is een wens. Meer deskundige professionals in Nederland bij de aanpak van achterlating en meer samenhang in het hulpaanbod voor de slachtoffers, zowel in Nederland als in de herkomstlanden. Uitwisseling van kennis en ervaring met collega- instellingen in het buitenland is eveneens een wens.

Continuïteit

Organisaties willen graag de continuïteit van hun projectactiviteiten en van hun expertise garanderen. Sommige willen een extra financiering voor een vervolgproject, andere structurele subsidie in plaats van tijdelijke projectsubsidies.

Een respondent had de behoefte aan ondersteuning door en draagvlak bij de directeur en collega-medewerkers, met het oog op inbedding en continuïteit. Bij veel respondenten leeft de wens om de opgebouwde expertise rond de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating te behouden, en de erkenning en waardering van deze expertise bij de eigen organisatie, de samenwerkingspartners en de overheden.

Enkele aanbevelingen

Tot slot de aanbevelingen die de respondenten gaven, onderverdeeld in aanbevelingen gericht aan collega-zelforganisaties en NGO's, de overheden in Nederland en aan de Europese Unie.

Aanbevelingen aan collega- zelforganisaties en NGO's

- Denk minder in het eigen instellingsbelang. Voorkom een tunnelvisie.
- Richt je op intensieve samenwerking, bouw een netwerk op met andere zelforganisaties en NGO's. Leer daarin van elkaar en wissel kennis uit. Deel ook je zorgen en bundel de krachten richting de overheden.
- Maak het aanbod laagdrempelig en flexibel. Betrek ook ouders bij de projecten voor jongeren en benader hen daarbij niet als (potentiële) daders.
- Investeer meer in preventie en duurzaamheid, en zorg voor overdracht en continuïteit.

Aanbevelingen aan de overheden

De respondenten splitsten de aanbevelingen niet uit naar landelijke en de lokale overheden. Wie de schoen past...

- Zorg voor een specifiek aanbod voor de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating en voor een kwalitatief goede uitvoering van het aanbod.
- Stel bij het verstrekken van subsidies voor de aanpak van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating, samenwerking als subsidievoorwaarde aan de organisaties en instellingen. Samenwerking van ketenoverleg huiselijk en eengerelateerd geweld met zelforganisaties en NGO's. Stel eveneens het voeren van intercultureel beleid als subsidievoorwaarde.
- Erken de meerwaarde van het (vrijwilligers)werk van de zelforganisaties. Investeer in en ondersteun deze organisaties, want hun achterban heeft nog trekkers nodig om tot emancipatie en een mentaliteitsverandering te komen. Voorkom dat de onderwerpen eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating hier van de agenda verdwijnen. Vijf jaar is te kort om een mentaliteitsverandering te bewerkstelligen.
- Stimuleer bij verstrekking van tijdelijke subsidies aan (zelf)organisaties en NGO's de inbedding en borging van het aanbod binnen de reguliere instellingen en stel daar middelen voor beschikbaar. Draag zorg voor continuïteit.
- Blijf voorlopig onderzoek naar eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating stimuleren en financieren.

- Houd bij voorlichtingscampagnes rekening met de bredere culturele diversiteit, ook met het oog op taalbarrières, maar betrek ook autochtonen bij de aanpak van en bij campagnes tegen eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en/of achterlating. In deze campagnes moet meer aandacht zijn voor seksuele diversiteit. Investeer in jongeren, want zij zijn de toekomst..
- Overweeg de strafbaarstelling van of sancties op huwelijksdwang en achterlating, maar doe dit zorgvuldig, vanwege de weerstand die dit oproept en de belemmeringen die het opwerpt om hulp te zoeken.
- Stop met de impliciete boodschap: “Allochtonen zijn gelijk aan problemen”!

Aan de Europese Unie

Vanwege de internationale aspecten, de letterlijke grensoverschrijdingen van de problematiek van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating, achten de respondenten het van groot belang om ook op Europees niveau actief te strijden.

- Maak afspraken op Europees niveau ten aanzien van mogelijkheden voor terugkeer na achterlating en rond islamitisch huwelijken/burgerlijk huwelijken. Stel een protocol op voor de melding, opvang en (juridische) begeleiding na achterlating dat voor alle Europese landen overdraagbaar is.
- Zorg voor meer eenheid in richtlijnen, in aanpak en strafbaarstelling van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating.
- Initieer meer overleg en samenwerking met de Turkse overheid door bijvoorbeeld een gezamenlijke campagne tegen achterlating te initiëren voor Turkije en een aantal Europese landen.

10. Samenvatting

In Deel II gaven dertien respondenten die werkzaam zijn in non-gouvernementele- en zelforganisaties hun mening over het overheidsbeleid op het gebied van 'schadelijke traditionele praktijken'. Zij zien een positieve beweging, want de bespreekbaarheid en bewustwording binnen de culturele gemeenschappen nam toe. Zij ervaren ook de waardering van de overheid voor hun aandeel hierin. Als kanttekening plaatsen de geïnterviewden echter dat zij altijd projectmatig moeten werken. Veel van wat is opgebouwd wordt na korte tijd alweer afgebroken. Terwijl het tot stand brengen van een mentaliteitsverandering in de gemeenschappen een lange weg is, waar op verschillende momenten en op diverse manieren steeds weer aandacht voor moet zijn. Tegelijk ervaart men door alle politieke en media aandacht een stigmatisering van migranten als zijnde een 'probleemgroep'. Zij merken meer weerstand bij hun achterban om steeds maar weer met de problemen geconfronteerd te worden. Dit maakt het emancipatorisch werken van NGO's en zelforganisaties lastiger, ook omdat zij de negatieve beeldvorming niet willen versterken.

Er is sinds 2010 vanuit de landelijke en lokale overheden minder geld en aandacht voor de aanpak van eengerelateerd geweld. De organisaties ervaren de gevolgen van de bezuinigingen, de veranderde beleidsprioriteiten en het afschaffen van het specifiek doelgroepenbeleid. De zelforganisaties merken dat hun expertise en samenwerking minder wordt gevraagd door professionele hulpinstellingen, bijvoorbeeld in de ketenaanpak. Ook zien zij de deskundigheid van professionals afnemen. De respondenten signaleren dat de overheid minder oog heeft voor preventie, maar meer aandacht voor repressie, bijvoorbeeld het strafbaar stellen van huwelijksdwang. Als voordeel zien zij de duidelijke normstelling als steun in de rug voor (potentiële) slachtoffers, maar als nadeel de toegenomen angst voor vervolging van familieleden, zodat zij minder gauw hulp inschakelen. Het strafbaar stellen van schadelijke praktijken biedt volgens de geïnterviewden niet de oplossing.

De zelforganisaties en NGO's bouwden de afgelopen jaren veel ervaring op om de problemen eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating te bestrijden. Vooral op het gebied van voorlichting en bewustwording zijn in Nederland 'goede praktijken' te vinden. In Deel II zijn elf van deze goede praktijken beschreven. Een van de redenen waarom ze succesvol zijn is volgens de uitvoerende organisaties dat ze 'van onderop' werken, met draagvlak en commitment van de achterban en in overleg met de deelnemers. Andere succesfactoren zijn volgens hen het gebruik van taal en begrippen die aansluiten bij de achterban, de kennis en kunde van de medewerkers, de samenwerking met de professionele ketenpartners in de regio en het zorgen voor inbedding en continuïteit van de activiteiten. Een project kan niet slagen wanneer medewerkers een beschuldigende of afkeurende houding aannemen naar de deelnemers, of een kritische mening over bijvoorbeeld huwelijksdwang ventileren in de media. Als men geen gerichte acties voor de moeilijk bereikbare groepen onderneemt, zal een project ook niet slagen.

Als aanbeveling geven de geïnterviewden mee om bij activiteiten zorg te besteden aan de duurzaamheid, overdracht en continuïteit. Dat geldt zowel voor collega-organisaties als voor de overheden en (andere) financiers. Zij raden de overheden aan om de komende jaren de aanpak van de schadelijke traditionele praktijken op de agenda te houden. En vanuit de Europese Unie moet meer eenheid komen in richtlijnen, aanpak en strafbaarstelling van eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating.

11. Conclusies

In de Inleiding van dit rapport werden de volgende vragen gesteld:

Hoe heeft het overwegend anti-immigratie klimaat de landelijke overheidsaanpak van eengerelateerd geweld en huwelijksdwang beïnvloed? En welke uitwerking had en heeft dit klimaat en beleid op zelforganisaties en de non-gouvernementele organisaties (NGO's) bij hun werk om de schadelijke traditionele praktijken te bestrijden?

Uit Deel I en Deel II zijn de volgende conclusies te trekken:

- Het overwegend anti-immigratie klimaat in het maatschappelijk en politiek debat in Nederland sinds eind jaren '90, waarbij de multiculturele samenleving als "mislukt" werd verklaard, had zijn uitwerking op het overheidsbeleid, maar ook op migranten- en vluchtelingengemeenschappen en hun organisaties.
- Het overheidsbeleid veranderde van ondersteuning van integratie met behoud van de eigen cultuur, in strengere voorwaarden voor immigratie, gezinshereniging en politiek asiel. Het integratiebeleid werd afgeschaft.
- Tegelijkertijd was er bij de rijksoverheid het besef dat een eenzijdige aanpak van problemen die spelen in de migrantengemeenschappen geen zin heeft. Een goed voorbeeld van een brede benadering en samenwerking met migrantenorganisaties door de overheid, is de aanpak van het interdepartementale Programmabureau Eengerelateerd Geweld. Het bureau vatte de problematiek niet op als een migrantenprobleem, maar als een *Nederlands* probleem en als een vorm van huiselijk geweld. Door de samenwerking met de migrantenorganisaties betrok het bureau de gemeenschappen actief bij de preventie en bestrijding.
- Tezelfdertijd echter nam de rijksoverheid een aantal juridische maatregelen waardoor migranten werden gestigmatiseerd. Vaak waren deze maatregelen bedoeld om (potentiële) slachtoffers van geweld te beschermen, maar werkten deze belemmerend voor grote groepen immigranten en asielzoekers. Zo werden bijvoorbeeld de immigratiemogelijkheden beperkt om huwelijksdwang te bestrijden.
- Het overheidsbeleid had in de migrantengemeenschappen zowel positieve als negatieve effecten. De bewustwording en bespreekbaarheid van eengerelateerd geweld en andere schadelijke traditionele praktijken nam duidelijk toe. Een, onbedoeld, effect van de focus van de overheid op geweld was echter een toename van stereotypering en stigmatisering van migranten, door de koppeling van de problemen met cultuur of religie.
- Sommige migranten(gemeenschappen) sluiten zich door de stigmatisering af voor inmenging in hun problemen. Soms zetten zij als reactie hun traditionele opvattingen en normen des te krachtiger neer als zijnde hun identiteit. De geïnterviewde zelforganisaties en NGO's ervaren dat het moeilijker wordt om taboes en problemen te bespreken in de gemeenschappen. De organisaties willen zelf de negatieve beeldvorming ook niet versterken.

- Doordat de landelijke overheid sinds 2010 geen beleid meer voert voor specifieke doelgroepen is er veel minder geld en aandacht voor de problemen in de gemeenschappen. Nu de overheid ook haar actieve rol in de aanpak van eengerelateerd geweld heeft losgelaten, ervaren migrantenorganisaties dat de overheid de traditionele gemeenschappen weinig betreft bij de aanpak. De rol van de gemeenschappen bij de preventie van geweld en bij de emancipatie van haar leden werd daardoor kleiner. Een ander effect is dat de overheid de doelgroepen niet goed bereikt.
- Door de aanpak van het Programmabureau Eengerelateerd Geweld nam de kennis over schadelijke traditionele praktijken bij professionals in de diverse sectoren toe. Nu dit bureau is gestopt blijkt die kennis niet voldoende breed verspreid. Ook is de juridische kennis over rechtspositie, verblijfsrecht e.d. bij professionals nog zeer beperkt. Intercultureel werken is nog steeds niet gemeengoed in hulpverleningsinstellingen, terwijl dit voorwaarde is voor een adequate aanpak.
- De vanuit het Programmabureau ontwikkelde ketenaanpak voor eengerelateerd geweld is een meerwaarde bij de aanpak van casussen. Soms zijn daar migranten(zelf)organisaties bij betrokken. Deze aanpak is echter in slechts een deel van de regio's ingevoerd.
- De migrantenorganisaties en NGO's ontwikkelden een keur aan projecten en activiteiten om schadelijke traditionele praktijken te bestrijden. Vooral op het terrein van voorlichting en bespreekbaar maken van de taboeonderwerpen is veel werk verzet. De afbouw van het specifieke overheidsbeleid kwam echter te vroeg. Veel projecten zijn daardoor, en door bezuinigingen, inmiddels afgebouwd, terwijl het ontwikkelde aanbod nog niet voldoende is ingebed en geborgd in de reguliere instellingen.
- Binnen 10 jaar is er veel bereikt en veel verbeterd in de bestrijding van schadelijke traditionele praktijken, als eengerelateerd geweld. De afbouw van de landelijke aansturing en (financiële) ondersteuning lijkt echter te vroeg te zijn gekomen. "Twee stappen vooruit, één terug".
- Vele migranten(organisaties) weigeren zich hierbij neer te leggen. Zij zoeken actief en positief naar manieren om hun werk voort te zetten en hun boodschap voor het voetlicht te brengen. Zij maken zich sterk voor de inbedding van hun aanbod in de reguliere instellingen en van hun boodschap in de migrantengemeenschappen.

BIJLAGEN

1. Contactgegevens respondenten

Stichting Kezban

Postbus 198, 5000 AD TILBURG
info@stichtingkezban.nl
www.stichtingkezban.nl
06-12507996

Stichting Welsaen

Postbus 1030, 1500 AA ZAANDAM
info@welsaen.nl
www.welsaen.nl
075-6590909

Buitenlandse Vrouwen Overleg (BVO)

Heijermansstraat 129, 1502 DJ ZAANDAM
stichting_bvo@hotmail.com
075-6156154

SPIOR

Postbus 3031, 3003 AA ROTTERDAM
info@spior.nl
www.spior.nl
010 - 466 69 89

VON

Sumatrakade 1003-1005, 1019 RD AMSTERDAM
info@vluchtelingenorganisaties.nl
www.vluchtelingenorganisaties.nl
020-5091370

Verdwaalde Gezichten

P/A Broedplaats De Vlucht
Burgemeester de Vluchtlaan 125, 1063 BJ AMSTERDAM
info@verdwaaldegezichten.nl
www.verdwaaldegezichten.nl
00 31 (0)6 44 61 42 37

Landelijke Werkgroep Mudawwanah

p/a Wichard van Pontlaan 19, 5302 XA ZALTBOMMEL
Mudawwanah@upcmail.nl
www.steunremigranten.nl
0418-512656

Steun Remigranten (SSR)

Postbus 13073, 3507 LB UTRECHT
ssrned@planet.nl
www.steunremigranten.nl
06-48687086

Veilige Haven

Rozenstraat 14 (Halte Westermarkt), 1016 NX AMSTERDAM
www.cocamsterdam.nl/veilige-haven/
020-6263087

Meldpunt Eergerelateerd Geweld / Blijfgroep Amsterdam

Weesperzijde 116, 1091 EN AMSTERDAM
www.blijfgroep.nl
020 611 60 22

St. MOOI, unit MCI

Postbus 43197, 2504 AD DEN HAAG
info@stichtingmooi.nl
www.stichtingmooi.nl
070 - 366 08 01

Kompaan en De Bocht

Postbus 1013, 5000 J TILBURG
info@kompaanendebocht.nl
www.kompaanendebocht.nl
013 -530 94 00

Palet (Eindhoven)

Willemstraat 59, 5611 HC EINDHOVEN
info@palet.nl
www.palet.nl
040-2359999

St. Shakti

Kronehoefstraat 21-29, 5612 HK EINDHOVEN
stshakti@xs4all.nl
www.stichtingshakti.nl
040-2118740

HTIB A'dam

Eerste Weteringplantsoen 2C, 1017 SJ AMSTERDAM
info@htib.nl
www.htib.nl
020-6221820

Overige respondenten

- **Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport**
- **Ministerie van Binnenlandse Zaken – Dienst Wonen Wijken en Integratie**
- **Gemeente Delft**
- **Landelijk Expertisecentrum Eergerelateerd Geweld (LEC EGG - politie)**

2. Bronnenlijst

Ageng'o, C. (2009). Harmful Traditional Practices in Europe. Judicial Interventions. Nairobi, Kenya: Tomorrow's Child Initiative.

Ammerlaan, K., Salgado Domínguez, A., Alliët, V., Visser, D., & Bron, R. (2010). *In beeld: Slachtoffers van eengerelateerd geweld Een verkennende studie naar weerbaarheid*. Den Haag: Instituut voor Veiligheid- en Crisismanagement (COT).

Bakker, H. (2003) *Eerwraak in Nederland*. Utrecht, TransAct.

Bakker H. & Aydogan, S. (2005): *Eengerelateerd geweld in Nederland, een Bronnenboek*. Utrecht, TransAct.

Brenninkmeijer, N., Geerse, M., & Roggeband, C. (2009). *Eengerelateerd Geweld in Nederland. Onderzoek naar de beleving en aanpak van eengerelateerd geweld*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Ferwerda, H.B., & van Leiden, I. (2005). *Eerwraak of eengerelateerd geweld? naar een werkdefinitie*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke, i.o.v. WODC, Ministerie van Justitie.

Flying Team against Violence (2012). *Toolkit tegen Geweld. Aanpak eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating*. Utrecht, MOVISIE.

Flying Team against Violence (2012). *Aanpak eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en achterlating. Beleid, good practices en succesfactoren in Cyprus, Duitsland, Nederland, Zweden en Turkije. Samenvatting*. Utrecht, MOVISIE.

Janssen, J., & Sanberg, R. (2010). *Inzicht in cijfers. Mogelijke eierzaken in 2007, 2008 en 2009*. Den Haag: LEC EGG.

Janssen, J., & Sanberg, R. (2010). *Mogelijke eierzaken nader bekeken. Een onderzoek naar casuïstiek uit 2006 - deelrapport 3*. Den Haag: LEC EGG.

Janssen, J. (2009). *Analyse van mogelijke eierzaken. Het gebruik van de checklist en inzet van externe deskundigen - deelrapport 2*. Den Haag: LEC EGG.

Janssen, J. (2008). *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eierzaken bij de politie. Een onderzoek naar casuïstiek uit 2006 - deelrapport 1*. Den Haag: LEC EGG.

Korteweg, A.C., & Yurdakul, G. (2010). *Religion, Culture and the Politicization of Honour-Related Violence. A Critical Analysis of Media and Policy Debates in Western Europe and North America*. Geneva: UNRISD.

Kuppens, J. et al. (2007) *Omwille van de eer. Onderzoek naar aard en omvang van eengerelateerd geweld in Amsterdam*. Arnhem: Advies- en onderzoeksgroep Beke / COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement.

Kuppens, J., Cornelissens, A., & Ferwerda, H. (2008). *Leren van eer op scholen. Een onderzoek naar vroegsignalen van eengerelateerd geweld*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke

Ministerie van Justitie. (2002). *Privé geweld - publieke zaak. Nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie, DPJS, 2002.

MOVISIE (2009). *Factsheet huwelijksdwang*. Utrecht: MOVISIE.

MOVISIE (2011). *Factsheet Eengerelateerd Geweld*. Utrecht: MOVISIE.

Raad van de Europese Unie. (2010). *Ontwerp-conclusies van de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten over betere samenwerking bij het voorkomen van geweld tegen vrouwen en betere opvang van de slachtoffers ervan binnen het kader van de rechtshandhaving*. Brussel: Raad van de Europese Unie

Ridder, J. den, Kullberg, J., & Dekker, P. (2012). *Burgerperspectieven 2011-4. Kwartaalbericht van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: SCP, Continu Onderzoek Burgerperspectieven

Scheffer, P. (29 januari 2000). *Het multiculturele drama*. NRC.NR Webpagina's.
Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Scholten, T., Gortworst, J., & Schuurmans, T. (2010). *Met verstand van zaken! Handreiking voor de vrouwenopvang bij de aanpak van eengerelateerd geweld*. Amsterdam: Federatie Opvang

Studulski, F., Westerbeek, K., Melisse, R., & Bongers, C. (2008). *Rapportage inventarisatie eengerelateerd geweld onder scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs (ROC's)*. Utrecht: Sardes.

Torre, E.J. van der, & Schaap, L. (2005). *Ernstig eengerelateerd geweld: Een casusonderzoek*. Den Haag: Instituut voor Veiligheid- en Crisismanagement (COT).

Tweede Kamer. (2003-2004) 28689, nr. 9. Onderzoek Integratiebeleid. "Bruggen bouwen" Eindrapport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28689-9.pdf>

Tweede Kamer. (2010-2011). 32824 nr. 1. Integratiebeleid. Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. 16 juni 2011. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32824-1.pdf>

Tweede Kamer. (2004-2005). 29203, nr 15. Rapportage integratiebeleid etnische minderheden 2003. Brief van de minister voor vreemdelingenzaken en integratie.

Verwey-Jonker Instituut. (2003). *Bronnenonderzoek integratiebeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (1986). *De onvoltooide Europese integratie*. (Rapporten aan de regering, 28). Den Haag: Staatsuitgeverij.

Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. (WRR Werkdocumenten. 121). Den Haag: Staatsuitgeverij

www.huiselijkgeweld.nl: dossier *Eengerelateerd Geweld*; dossier *Huwelijksdwang*; alle producten project *Aan de Goede Kant van de Eer*.

Zweers, J.S., Bouma, S., & Wils, J. (2011). *Eindevaluatie van een meerjaren kaderprogramma 'Aan de goede kant van de eer'*. Eindrapport. Zoetermeer: Research voor Beleid.

3. Contactgegevens Nederlandse en buitenlandse projectpartners

ALMAeuropa

Östermalmsgatan 6
114 26 Stockholm
Zweden

cecilia@almaeuropa.org & eduardo@almaeuropa.org
www.almaeuropa.org

Mediterranean Institute of Gender Studies

46 Makedonitissas Avenue
P.O.Box 24005
Nicosia 1703
Cyprus

christina@medinstgenderstudies.org
www.medinstgenderstudies.org

Papatya/TDF

Postfach 41 02 66
12112 Berlin Germany
info@papatya.org
www.papatya.org

Bağımsız Kadın Derneği

Mesudiye Mahallesi Cemalpaşa Caddesi No: 110/3
Mersin
Türkiye
mersin_bkd@hotmail.com

Stichting Welsaen

Jufferstraat 4
1508 GE Zaanstad
Nederland
annelies.jansen@welsaen.nl
info@welsaen.nl
www.welsaen.nl

Stichting Kezban

Markenlaan 1
1355 BA Almere
Nederland
info@stichtingkezban.nl
www.stichtingkezban.nl

MOVISIE

Catharijnesingel 47

Postbus 19129

3501 DC Utrecht

Nederland

p.snelders@movisie.nl & h.bakker@movisie.nl

info@movisie.nl

www.movisie.nl

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken